

חוברת

דף השבוע

מסכת כתובות חוברת

דף מט

קונטרס מלא מראי מקומות חשובות על כל דף ודף
כדי לסייע את הלומדים החשובים של מסגרת 'דף השבוע'

דף מט

תוכן

- א. בענין 'כיון שיצתה מרשות האב שוב אינו יכול להפר'
- ב. אם מוטל על האדם לזון בניו ובנותיו הקטנים
- ג. גדר תקנת אושא במי שכותב כל נכסיו לבניו
- ד. ב' דינים נפרדים בענין כפיה על המצוות

(א) בענין 'כיון שיצתה מרשות האב שוב אינו יכול להפר'

- א. הגמ' דנה לגבי אשה שמסרה אותה אביה לשלוחי הבעל, ונתארמלה או נתגרשה בדרך קודם החופה, אם יכול האב להפר נדריה או לא, ומביאה הגמ' מתנא דבי ר' ישמעאל, שאינו יכול להפר, ש'כיון שיצאה שעה אחת מרשות האב שוב אינו יכול להפר'. ודנו האחרונים, לגבי איזה נדרים איירי, לגבי אותם נדרים שהאשה נדרה בזמן שהיתה בדרך תחת רשות הבעל, או גם לגבי נדרים חדשים שתידור לאחר שחזרת לרשות האב.
- ב. ברש"י (ד"ה אלא) פירש ספיקת הגמ', 'שנדרה בדרך משמסרה לשלוחין'. והב"ח (יו"ד סי' רלד) דייק מדבריו, דרק באופן זה י"ל שאין האב יכול להפר הנדרים, כיון שנדרה בשעה שהיתה תחת רשות הבעל, אבל לגבי נדרים חדשים שתידור לאחר שהיא חוזרת לביתו, שפיר יכול האב להפר. וכן פסק הטור (שם) לדינא, שיכול להאב להפר נדרים חדשים שתידור לאחר שהיא חוזרת לרשותו.
- ג. אולם הבית יוסף (שם) השיג על הטור, וכתב שפשוטות הברייתא משמע שאין לאב רשות עליה כלל להפר נדריה. והוסיף, שגם מדברי רש"י נראה דס"ל כן, [ודלא כהב"ח שדייק מדברי רש"י כהטור], שהרי רש"י ביאר הטעם שאין האב יכול להפר, משום ש'לא נתרוקנה רשות לאב', ומשמע שאינה ברשותו כלל לגבי הפרת נדרים. וכן נפסק השו"ע (שם סעי' יב) כדעת הב"י. [ועיי"ש בט"ז (ס"ק יד) שפירש דברי רש"י כהב"ח].
- ד. ושיטת הטור [ולפי הב"ח זוהי גם שיטת רש"י] צריך ביאור. דמאי שנא שיצתה האשה מרשות אביה לגבי אותם נדרים שנדרה בשעה שהיתה בדרך תחת רשות בעלה, ולענין זה אמרי' שכיון שיצתה מרשותו שעה אחת שוב אינה חוזרת לרשותו, ואילו לגבי נדרים חדשים שהיא נודרת אח"כ בבית אביה היא חוזרת לרשותו.
- ה. בשיעורי ר' דוד (אות רסב) הביא בשם הגר"א קוטלר זצ"ל לבאר, שבאמת האשה חוזרת לרשות אביה לגבי הפרת נדרים, והטעם שאינו יכול להפר אותם נדרים שכבר נדרה בזמן שהיתה בדרך הוא משום שיש בזה דין חדש של 'קודמין', שמצינו לגבי הבעל, שאע"פ שיש לו כח להפר נדרי אשתו, מ"מ אינו יכול להפר 'קודמין', דהיינו מה שכבר נדרה קודם שבאת לרשותו, ולכן גם האב אינו יכול להפר נדרים 'קודמין'.

(ב) אם מוטל על האדם לזון בניו ובנותיו הקטנים

- א. איתא במשנה, האב אינו חייב במזונות בתו. ומסקנת גמ' היא, דה"ה שאינו מחוייב לזון את בניו. עוד מובא בגמ', שבאושא התקינו שיהא אדם זן את בניו ובנותיו כשהן קטנים, אך הגמ' מסיק דלית הלכתא כתקנת אושא. [ועיי' ברמב"ם (הל' אישות פ"ב הי"ד) שפסק לדינא שחייב אדם לזון בניו ובנותיו משום תקנת חכמים, ותמה עליו האבני מילואים (סעי' עא ס"ק ג), דמסוגיית הגמ' מבואר דלא קיי"ל כתקנת אושא].
- ב. אך כתבו התוס' (ד"ה כשהם קטנים) שכל זה לגבי קטנים שהם גדולים קצת, אבל לגבי 'קטני קטנים' בודאי חייב לזונם, והביא ראיה לזה מסוגיית הגמ' לקמן (סה:). אולם בר"ן (כח: מדפי הרי"ף) כתב שבעצם אין חיוב לזון אפילו קטני קטנים, אך צריך לזונם מצד האם, שנכלל בחובת הבעל לאשתו לזון בניה הקטנים, וכתב, שלכן אם מתה האם שוב אין האב חיוב לזונם, [ועיי' בזה באג"מ (יו"ד ח"א סי' קמג)].
- ג. וכל זה לגבי חיוב, אמנם מובא בגמ', דר"מ ור"י סוברים שמ"מ יש לאב מצוה לזון בניו ובנותיו, [דלא כר' יוחנן בן ברוקה]. ויש לעיין, מהו המקור למצוה זו. והרשב"ם (ב"ב קמא). כתב שהוא משום 'ומבשרך אל תתעלם' (ישעיה נח, ז). ובחי' חת"ס הביא מקור אחר, דמצינו ברש"י (עה"ת, ויקרא כה, מא) שחייב הרב לזון בניו של עבדו העברי, כיון שאין אביהם יכול לזונם. הרי שמוטל על האב לזון בניו עכ"פ משום מצוה.
- ד. ומבואר בגמ', דבין ר"מ ובין ר"י סוברים דמצוה זו נוהגת בין לגבי הבנים ובין לגבי הבנות, ואמנם פליגי בסברא, אם מסתבר יותר שיש לזון הבנים, משום דעסקי בתורה, או שמסתבר יותר שיש לזון הבנות, משום זילותא. [ולדברי הרשב"ם והחת"ס יש לעיין במאי פליגי, שהרי כפשוטו דין 'מבשרך אל תתעלם' וגם חובת הרב לזון בניו של עבדו העברי נוהגים בין לגבי הבנים ובין לגבי הבנות, וצ"ע].
- ה. העירו האחרונים, מה היא הנפק"מ לדינא בפלוגתת ר"מ ור"י, אם מסתבר יותר לזון את הבנים או את הבנות, הא לענין הלכה שניהם מודים שיש מצוה לזון שניהם, ולמה הוצרכה התנא להביא פלוגתא זו. ובחי' רעק"א כתב, דיש בזה נפק"מ לגבי אדם שיש לו בן וגם בת, ויש בידו לזון רק אחד מהם, איזה מהם קודם, שלפי ר"מ בנים עדיפי ולפי ר"י בנות עדיפי.

ג) גדר תקנת אושא במי שכותב כל נכסיו לבניו

- א. מובא בגמ', באושא התקינו, הכותב כל נכסיו לבניו, הוא ואשתו נזונים מהם. ופירש רש"י, שהאב הקנה כל נכסיו לבניו בקנין גמור מעכשיו, קודם מיתתו, ונמצא שהבנים הם הבעלים על הנכסים, ואעפ"כ התקינו שהוא ואשתו נזונים מן הנכסים. [אולם הגמ' לקמן (ג.) מסיק דלית הלכתא כתקנת אושא]. וכפשוטו נחלקו הראשונים, אם זוהי תקנה בעלמא, או שחכמי אושא הכריעו שמדינא דגמ' ראוי לדון כן, כמו שיתבאר.
- ב. האחרונים הביאו, שמדברי רש"י מבואר שהיא תקנה בעלמא, שהרי כתב רש"י (ד"ה הוא ואשתו), שתקנת אושא היא 'לא מן הדין אלא תקנת חכמים'. [אולם ע"י בעטרת שמואל (ד"ה הכותב) שהעיר, שמדברי רש"י בסמוך (ד"ה מיבעיא) משמע שהוא מדינא דגמ', ולא רק משום תקנת חכמים, וצ"ע].
- ג. אולם הרשב"א כתב דתקנת אושא היא מדינא דגמ', שמסתבר שדעת האב מתחילה היתה שיהיו נכסיו משעובדים לו ולאשתו למזונות. וכתבו האחרונים, שלפי דבריו צ"ל שלשון הגמ' 'באושא התקינו' לאו דוקא, אלא הכוונה היא, שירדו חכמי אושא לסוף דעת הבריות. [והביא הרשב"א בשם הירושלמי, דה"ה שבניו הקטנים נזונים מהנכסים, וביאר הטעם, שמסתבר שגם זה היה נכלל בדעתו מתחילה].
- ד. הבית יעקב כתב כעין דברי הרשב"א, שחכמי אושא סוברים שהוא ואשתו נזונים מן הנכסים משום אומדנא, אלא שביאר האודנא באופן אחר, שכל מי שנותן מתנה לירשיו כשהוא עדיין בחיים, מסתמא אין כוונתו להקנותם אלא לאחר מיתה, בתורת ירושה. [אך העיר בספר שלמי כהן (אות רסא), שא"כ מדוע אין האב יכול לחזור מעיקר המתנה אם ירצה, כיון שאין דעתו להקנותה להם אלא לאחר מיתה, וצ"ע].
- ה. בשיעורי ר' דוד (אות רצב) כתב לחדש, דתרתני בעיני, אומדנא וגם תקנת חכמים, שבאמת אין זו אומדנא גמורה, אך חכמי אושא התקינו שאעפ"כ יש לסמוך על האומדנא. ולדבריו י"ל שלא נחלקו רש"י והרשב"א כלל, דכו"ע מודו תקנת אושא אינה מדינא דגמ', וגם מודו דסמכי"ז בזה על אומדנא, שזוהי גופא גדר התקנה, שיש לסמוך על אומדנא כזו. [ולפי"ז יש ליישב הסתירה ברש"י, וגם הקושיא על הבית יעקב, ודו"ק].

ד) ב' דינים נפרדים בענין כפיה על המצוות

- א. מובא בגמ', שבאושא התקינו שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים, אך מסיק הגמ', שלדינא לא קיי"ל כתקנת אושא, ואמנם מבואר בגמ', שכל זה הוא לגבי אדם עני, אבל לגבי עשיר, כפיין ליה על כרחיה לזון בניו ובנותיו הקטנים, משום מצות צדקה. ומבואר מזה, שיכולים ב"ד לכופף את האדם לקיים מצות צדקה. והאריכו הראשונים לדון בזה, מדוע כופין על מצות צדקה, כמו שיתבאר.
- ב. התוס' (ד"ה אפיה) הקשה, היאך כופין על צדקה, הא מתן שכרה כתיבה בצדה, וכל מצות עשה שמתן שכר בצדה אין ב"ד כופין עליה. ותירצו [בתי' הגי'], דגבי צדקה, מלבד מצות עשה, יש בה גם לאו, ולכן כופין. [וע"ע באבנ"מ (סעי' ע"א ס"ק ד) שהביא בשם העיקרים לתרץ באופן אחר, שהמתן שכרה הכתובה אצל צדקה אינה על עצם הנתונה, אלא על מה שנתן בלב שלם, ולכן יש כפיה, וכ"כ המנ"ח (מצ' תעג אות ג)].
- ג. בשיעורי ר' שמואל (ב"ב אות קצג) העיר, שמבואר בתוס' שהכלל שאם מתן שכרה כתובה בצדה אין כופין שייך רק לגבי עשה ולא לגבי לאו, והקשה, מאי שנא זה מזה, דהא רש"י (חולין קי:) ביאר הטעם שבמצוה שמתן שכרה כתובה בצדה אין כופין, שהוא משום שבכה"ג אין צריך כפיה, שמה שאינו מקבל השכר הוא גופא העונש, והרי סברא זו שייכת גם לגבי לאו. [ועיי"ש מה שהביא בשם הגרא"ב קמאי זצ"ל ליישב].
- ד. וביאר ר' שמואל (ב"ב אות קפג) שנכלל בדין כפיה על המצוות ב' דינים נפרדים: א. כפיה לקיים מצוות. ב. כפיה לאפרושי מאיסורא. וכתב, שכפיה לאפרושי מאיסורא שייך רק לגבי לאו ולא לגבי עשה. עפ"ז ביאר, שבאמת הכלל שאין כופין על מצוה שמתן שכרה בצדה שייך בין לגבי עשה ובין לגבי לאו, אך כלל זה שייך רק לגבי כפיה על קיום מצוות, אבל לגבי לאו, עדיין יש לכפותו מצד כפיה לאפרושי מאיסורא.
- ה. ויסוד דבריו, שיש בכפיה על המצוות ב' דינים נפרדים, מבואר גם בקצוה"ח, שכתב (סי' ג ס"ק א) שרק ב"ד של מומחין יכול לכפות על המצוות. והנתייה"מ השיג עליו, שמצינו כפיה על המצוות אפילו בלא ב"ד של מומחין. והקצות תירץ במשובב נתיבות, שיש חילוק בין עשה ללאו, דגבי עשה הכפיה היא מדין כפיה על המצוות, ובזה בעי' ב"ד של מומחין, משא"כ בלאו, שהכפיה היא מדין אפרושי מאיסורא, לא בעי' מומחין.

דף מט

בענין קדימת קרובים לגבי צדקה

מובא בגמ' כמה שיטות בענין אם יש מצוה על האב לזון את בניו או את בנותיו. ומביאה הגמ' עוד, שבאושא התקינו שחייב אדם לזון בניו ובנותיו, אך מסיק הגמ' דלא קיי"ל לדינא כמו תקנת אושא, ולכן אין כופין את האב לזון את בניו ובנותיו. אמנם איתא בגמ', ד'לא אמרן אלא דלא אמיד, אבל אמיד כפינן ליה על כרחיה'. והיינו, שאע"פ שאין חייב האב לזון מדין פרנסת בניו, אך מ"מ חייב לזון מדין צדקה. וז"ל רש"י (ד"ה בעל כרחו), 'לא יהא אלא צדקה בעלמא, ואפי' אינן בניו'. ויש לעיין אם דין זה הוא מצות צדקה ממש, וכדין צדקה בעלמא, או שיש מצוה מיוחדת ליתן צדקה לבניו יותר משאר עניים.

וכדי לברר הענין, יש להקדים בבירור הדין של נתינת צדקה לקרובים. בשו"ע (יו"ד סי' רנא סעי' ג) מבואר, שמי שנותן ממון לבניו ללמוד תורה, ולבנותיו לילך בדרך ישרה, הרי זה נכלל במצות צדקה, [כשהם יתירות על בני שש שנים], וה"ה במי שנותן ממון לאביו ולאמו, ולא רק שנכלל בדין צדקה, אלא שיש בזה דין קדימה כלפי שאר עניים, ולא רק לקרובים אלו, אלא גם לכל שאר הקרובים יש דין קדימה בענין צדקה. וז"ל השו"ע, 'הנותן לבניו ובנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהם, כדי ללמד את הבנים תורה, ולהנהיג הבנות בדרך ישרה, וכן הנותן מתנות לאביו והם צריכים להם, הרי זה בכלל צדקה, ולא עוד אלא שצריך להקדימם לאחרים, ואפילו אינו בנו ולא אביו, אלא קרובו צריך להקדימו לכל אדם'. והוסיף הש"ך (שם ס"ק ה) שיש קללה למי שאינו מפרנס קרוביו.

ואכתי יש לעיין אם כופין על חיוב זה או לא. ודבר זה מבואר גם כן בשו"ע ורמ"א לקמן (שם סעי' ד), שלא רק שיש חובה לתת צדקה לקרוביו, אלא שגם כופין על זה. וז"ל השו"ע, 'כופין האב לזון בנו עני, ואפילו הוא גדול, כופין אותו יותר משאר עשירים שבעיר. והוסיף הרמ"א, 'וכן שאר קרובים'.

אך לכאן לא משמע כן מדברי רש"י בסוגיין, דמשמע מדבריו שמה שכופין אדם לזון בניו בסוגיין הוא דין כללי שכופין על מצות צדקה, ומשמע דס"ל דליכא דין מיוחד לכופי על קדימת קרובים העניים. וכן הביא המחנה אפרים (דיני צדקה סי' א) בשם רבינו ירוחם, שאע"פ שיש דין קדימה לקרוביו העניים, מ"מ אין כופין על קדימה זו. וז"ל המחנה"א, 'מדברי רבינו ירוחם ז"ל נראה שחולק עם הרשב"א, וס"ל דאע"פ שקרובו קודם לכל אדם, מ"מ אין כופין אותו על כך'. והביא המחנה"א, שיש בזה נפק"מ, לגבי עני שתפס ממון צדקה מקרוביו עשיר, שלפי דברי הרשב"א לא מפקי' מיניה, כיון שכופין על דין זה, אבל לדברי רבינו ירוחם מפקי' מיניה, כיון שאין כופין.

ולענין דין קדימת קרובים העניים, יש לעיין אם יש להם קדימה אפילו בפני עניים תלמידי חכמים, או שהוא רק במקום שאין שם תלמיד חכם, אבל תלמיד חכם קודם לקרובים. ובהגהות רעק"א לשו"ע (שם) נקט שדין קדימת קרובים נוהג אפילו במקום שיש שם תלמידי חכמים, וצ"ע שכן נקט גם בשו"ת חכם צבי (סי' ע). אולם החכמת אדם (כלל קמה דין ד) מסתפק בזה, וז"ל שם, 'תלמיד חכם וקרוב או שכן, צ"ע מי קודם, ואף דבחושן משפט (סי' קעה סעי' ג) מבואר דת"ח קודם, אין ראייה כן כן', והניח בצ"ע. ובשו"ת משיב דברי (ח"ב סי' מז) הכריע להדיא, שלענין זה תלמיד חכם קודם לקרובים.

ולגבי קרובי אשתו, ע"י בפתחי תשובה (שם ס"ק ב) שדין קרובי אשתו הוא רק כמו קרובי העיר, אבל לא כמו קרובי עצמו. אכן כבר תמה עליו הערוך השלחן (שם סעי' ח), שמנא לן לחלק בין קרובי עצמו לקרובי אשתו לענין זה, ולכן הערוך השלחן נקט לדינא שדינם שוה, וקרובי אשתו הם כשאר קרובים. ולגבי מי נחשב קרוב לענין זה, ע"י בזה בדברי הנתיחה"מ (סי' רנג ס"ק כ) שהביא בשם הבית יוסף, שנכלל בזה כל הקרובים הפסולים להעיד בשבילו.

דף מט

בענין אם נכסיו של אדם משועבדים לצדקה

גמרא:

ולא אמרן אלא דלא אמיד אבל אמיד
כפינן ליה על כרחיה כי הא דרבא כפייה
לר' נתן בר אמאי ואפיק מיניה ד' מאה
זוזי לצדקה

תמצית הסוגיא:

בסוגיין מבואר, שיכולים ב"ד לכוף אדם ליתן ממון לצדקה. והקשו התוס', הלא ידוע הכלל, שכל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה, והרי בצדקה מתן שכרה כתובה בצדה. וכתבו התוס' כמה תירוצים ליישב קושיא זו.

וכמה אחרונים כתבו לתרץ קושיית התוס' בדרך חדש, שכוונת הגמ' היא שיכולים ב"ד לגבות ממון הצדקה מנכסים, משום שנכסיו של אדם הם משועבדים לצדקה.

ומצינו ב' מהלכים לבאר הטעם שנכסיו של אדם משועבדים לצדקה. א. הקצות החושן ביאר, שיש שיעבוד נכסים בכל מצוות שיש בהם חיוב ליתן ממון לאדם אחר. ב. בשיעורי ר' שמואל ביאר, שדוקא לגבי צדקה יש שיעבוד נכסים, משום שמלבד קיום המצוה, גם יש חיוב ממון ליתן צדקה לעניים, ועל חוב זה יש שיעבוד נכסים.

ודייקו כמה אחרונים, דמזה שלא כתבו התוס' תירוצם של האחרונים הנ"ל מבואר דנקטו דליכא שיעבוד נכסים בצדקה, ודלא כדעת האחרונים, [והביאו שמצינו בזה מחלוקת הראשונים]. והאריכו האחרונים לבאר סברת התוס', וכמו שיתבאר.

תמצית מראי מקומות

קושיית התוס'

א. תוס' ד"ה אכפייה רבא

קאי אהא דמבואר בסוגיין שיכולין ב"ד לכוף אדם ליתן צדקה, והקשו, היאך כופין על מצות עשה דצדקה, דהא מתן שכרה כתובה להדיא בתורה, ובכה"ג אין כופין על המצוות.

וכתבו ג' תירוצים: א. כוונת הגמ' אינה לכפיה גמורה, אלא לכפיה בדברים. ב. הגמ' מיירי באופן שקצבו בני העיר שכל אחד צריך ליתן כך וכך לחודש, ויכולים לכוף על כך. ג. מצות צדקה אינה עשה בלבד, אלא יש בה גם ב' לאוין.

תירוץ האחרונים

ב. פורת יוסף ב"ב ח: (תירוץ ב')

תירץ קושיית התוס' בדרך אחר, די"ל דיש במצות צדקה שיעבוד נכסים, וכוונת הגמ' דכופין על צדקה, היינו שיכולים ב"ד לגבות הצדקה מנכסיו.

ג. רמב"ם הל' מתנות עניים פ"ז ה"י, רדב"ז

פסק הרמב"ם, שמי שאינו רוצה ליתן צדקה כראוי, ב"ד יורדים לנכסיו ולוקחין מה שראוי לו ליתן.

והרדב"ז ביאר טעמו, משום שמצות צדקה הוא חוב ממון, וכופין אותו לפרוע חובו כמו שעושים לכל מי שמסרב לפרוע שאר חוב ממון.

וכתב הרדב"ז, שבזה מתורץ קושיית התוס' בסוגיין. [וכדברי הפורת יוסף].

ד. רמב"ם הל' נחלות פ"א ה"א, כסף משנה

פסק הרמב"ם, שאדם שנשטתה, ב"ד פוסקין עליו ליתן צדקה מנכסיו. ובכסף משנה ביאר טעמו, שממונו של אדם משועבד ליתן צדקה.

ב' מהלכים בביאור

השיעבוד נכסים

ה. קצות החושן סי' רצ"ט ק"ג

הביא דברי הכס"מ הנ"ל, וכתב לבאר, דאע"פ דשוטה פטור מכל המצוות, מ"מ נכסיו משועבדים לצדקה, משום דנכסיו של אדם משועבדים לכל מצוות שיש בהן חיוב ליתן ממון לאדם אחר, וכמו שמצינו לגבי מצות פדיון הבן שיש בה שיעבוד נכסים.

[וכתב, שעפ"י דברי הכס"מ מתורצת קושיית התוס' בסוגיין, וכדברי הפורת יוסף].

ו. שיעורי ר' אלחנן ב"ב סי' ה

הקשה על הקצות, אפילו אם נאמר שיש במצוות שיעבוד נכסים, הרי כל עיקר השיעבוד בא רק מכח המצוה, וא"כ בשוטה דליכא מצוה היאך יתכן שיש שיעבוד נכסים. [ולכן כתב ביאור חדש בדברי הרמב"ם, עיי"ש].

ז. ביכורי ראובן ב"ב ח: מצות צדקה אות א

הקשה על הקצות כקושיית ר' אלחנן, וכתב לבאר, שמצות צדקה שייכת גם לגבי שוטה, משום שעיקר המצוה אינה מעשה הנתינה מצד הנותן, אלא קבלת הממון מצד העני.

ח. שיעורי ר' שמואל ב"ב אות קפח

הקשה על הקצות, מדוע יש שיעבוד נכסים במצוות, שלכאור' שיעבוד נכסים שייך רק לגבי חוב ממון, אבל לא לגבי קיום מצוה.

ולכן כתב מהלך חדש לבאר דברי הכס"מ, דדוקא לגבי צדקה יש שיעבוד נכסים, משום שמלבד המצוה גם יש חיוב ממון ליתן צדקה, אבל לגבי שאר מצוות ליכא שיעבוד נכסים, [חוץ ממצות פדיון הבן, עיי"ש הטעם].

שיטת התוס' דלא תירץ כן

ט. **קהילות יעקב** ב"ב סי' ח

דייק מהא דלא תירצו התוס' כתירוץ האחרונים הנ"ל, דס"ל להתוס' דליכא שיעבוד נכסים בצדקה.

והקשה, מאי שנא מצות צדקה ממצות פדיון הבן די ש בה שיעבוד נכסים, והאריך לבאר החילוק, עיי"ש.

י. **אילת השחר** ב"ב ח: לתוס' ד"ה אכפייה

העיר ג"כ כדברי הקהילות יעקב, שמדברי התוס' מבואר דס"ל דליכא בצדקה שיעבוד נכסים, וכתב כמה טעמים לבאר סברתם:

א. דשיעבוד נכסים שייך רק לגבי חוב שיש לו קצבה, והרי בצדקה ליכא שיעור קצוב. ב. שיעבוד נכסים שייך רק לגבי חוב שחל על האדם לעולם, והרי בצדקה החיוב הוא רק באותה שעה, אבל לא לעולם, שהרי אם יתעשר העני שוב אין חיוב ליתן לו צדקה.

יא. **ברכת אברהם** ב"ב ח: לתוס' ד"ה אכפייה

כתב עוד סברא לבאר שיטת התוס', דס"ל דעיקר מצות צדקה הוא רק מצד הגברא, אבל לא זיכה התורה להעני זכות לתבוע צדקה מהנותן, ולכן לא שייך שיעבוד נכסים, משא"כ לגבי פדיון הבן, דחלק ממצותה הוא דהתורה זיכתה לכהנים זכות ותביעה בממונם של ישראל, ולכן שייך שיעבוד נכסים.

זרעים. הלכות מתנות עניים פ"ז

בפ' נערה שנחפתה (דף ט') ובירושלמי ריש פאה ומיימי לה מנכסיו וכל אשר תמן לו עשר אעשרו לך ויפירשי עשר אעשרו עני עשורים ה"ל חומש. ובפ' מציאת האשה (דף ט"ו): מקשה מהא דלל יבוצו יותר ממומש להא דר' אבהו כי קא ניתא נפשיה בזויה לפלגא דממוניה ומשני הגי מילי מחיים שמה יבד מנכסיו אבל לאחר מיתה ליה לן בה ורבינו לא מייירי הכא אלא בחיים. ומ"ש ואחר מעשרה בנכסיו ביטוי פתוח מכאן עין רעה: ולעולם לא ימנע אדם עצמו משלישית השקל בשנה. בפ' קדמרתא (דף ט"ו): ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה וכו'. פ"ק דגיטין (דף ט"ו): ו עני שאין מכירים אותו וכו'. פ"ק דבמרא (דף ט"ו):

ואח"כ חומש הרייות והכי איחא בירושלמי: ולעולם לא ימנע עצמו וכו'. בנא בנרא אמר רב אבי וכו' לעולם אל ימנע אדם עצמו משלש השקל בשנה שנאמר והעמדנו עלינו מלאת להם שלשית השקל בשנה לעבודה בית אלהינו והיא שקולה כנגד כל המזות מזהו לא נאמר אלא מנות. וישערו עני דרמיתין על כסף נקי. ואין הדברים אמורים אלא שאין נוהג לעניים אלא אם יש עניים ודו משנה אינו נפטר בה כמבואר לעיל: ואפ"י עני המתפרנס מן הצדקה וכו'. פ"ק דגיטין אמר מר זוטרא אפילו המתפרנס מן הצדקה יעשה לזקה ואין זה רשות אלא חובה ודרשין ליה מקרא דכתיב נתון חסד כלומר מן חסדנות:

ו עני שאין מכירים אותו וכו'. במרא פ"ק פסק כרב יודיה דאמר בודקין לכסות ואין בודקין למונות דמנא כוונתיה: ו מפרנסין ומכסין עני עכו"ם וכו'. ברייתא פ"ק דהקין מ"ד מפרנסין עני עכו"ם עס עני שכלא וכלל רבינו מוונת ופרנסה דהד עמנא נינהו מפני דרכי שלום:

ועני המחור על הפתחים וכו'. הכי אמרין פ"ק דבמרא ומפשיטין לזין מוקקין לו לחם מן הקופה למתנה מרובה אצל מוקקין לו מן הקופה למתנה מועטת וכ"ש שאין היחיד מוקק לו למתנה מרובה אצל למתנה מועטת מוקקין אפי' יחידים שאסור להחזיר עני השולל ויקס. ומה שכתב הטור בדעת רבינו אינו ממזוי: ח אין פוחתין לעני העובר וכו'. פ' במרא דפאה ופרנסת ליה מילא בחוספסא שמן וקטנית וכו' במרא אמר רב פפא מ"א פרנסת ליה פוריא ודי סדיא ומרוויח לריכיס לעני ולפי"ק פסק רבינו כשניהם דלא פליגי מר איירי בפרנסת אפילו ומר איירי בפרנסת שכיבה: ואם שבת נותנין לו וכו'. עס נמשנה. ואיכא למיקא הרי אכול שלם סעודות בשבת וכמנאלי שבת מה יאכל ובשילך למחר ילך ויקס. וי"ל דלעולם העני יש יבדו סעודה אחת ונתנין לו שלם סעודות ופרנסת ליה למנאלי שבת הרי חמש סעודות ז' לשבת ואחת למנאלי שבת ואחת שמוליה כידו:

ו עני שאינו רוצה לישראל צדקה וכו'. הכי איחא בכמויות. ואי"מ כיון שאינו רוצה ליקח במורת זדקה איך יקח במורת מתנה והא כתיב ושונא מתנות ימיה. וי"ל שאינו רוצה ליקח במורת זדקה שלא לדחוק את שאר העניים אבל יקח במורת מתנה כי חומר למחר ממנאלי די ואמן לו גס חני: ו מי שאינו רוצה ליתן צדקה וכו'. בנא במרא פ"ק אמר רבה בר אביו ממשכנין על הצדקה ואפילו בערב שבת אינו והכתיב ופקדתי על כל נחליו ואי"מ יתקן בר שמואל בר מרמח משמיה דרב ואפילו על גבאי זדקה לא קשיא הא דאמר הא דלא אמרי כי הא דרבא אכפיה לרב נתן בר כמי ובשקל מנייה ארבע מאה זוזי לזדקה. והקשו ובשקלפיה דהא ק"ל כל מ"ע שמתן סכרן בנדה אין ב"ד של מטה מוחרין עליה והכריע דברים נאמרו במירון קושא זוז. והנכון לפי לשון רבינו משום דמנאלי הצדקה יש הוא כתוב עליו וכופין אותו לפרוע חובו ויורדין לחומר שגס בלדקה חומר הנסיון:

ואם שמואל רוצה לישראל צדקה וכו'. הכי איחא בכמויות. ואי"מ כיון שאינו רוצה ליקח במורת זדקה איך יקח במורת מתנה והא כתיב ושונא מתנות ימיה. וי"ל שאינו רוצה ליקח במורת זדקה שלא לדחוק את שאר העניים אבל יקח במורת מתנה כי חומר למחר ממנאלי די ואמן לו גס חני: ו מי שאינו רוצה ליתן צדקה וכו'. בנא במרא פ"ק אמר רבה בר אביו ממשכנין על הצדקה ואפילו בערב שבת אינו והכתיב ופקדתי על כל נחליו ואי"מ יתקן בר שמואל בר מרמח משמיה דרב ואפילו על גבאי זדקה לא קשיא הא דאמר הא דלא אמרי כי הא דרבא אכפיה לרב נתן בר כמי ובשקל מנייה ארבע מאה זוזי לזדקה. והקשו ובשקלפיה דהא ק"ל כל מ"ע שמתן סכרן בנדה אין ב"ד של מטה מוחרין עליה והכריע דברים נאמרו במירון קושא זוז. והנכון לפי לשון רבינו משום דמנאלי הצדקה יש הוא כתוב עליו וכופין אותו לפרוע חובו ויורדין לחומר שגס בלדקה חומר הנסיון:

ואם שמואל רוצה לישראל צדקה וכו'. הכי איחא בכמויות. ואי"מ כיון שאינו רוצה ליקח במורת זדקה איך יקח במורת מתנה והא כתיב ושונא מתנות ימיה. וי"ל שאינו רוצה ליקח במורת זדקה שלא לדחוק את שאר העניים אבל יקח במורת מתנה כי חומר למחר ממנאלי די ואמן לו גס חני: ו מי שאינו רוצה ליתן צדקה וכו'. בנא במרא פ"ק אמר רבה בר אביו ממשכנין על הצדקה ואפילו בערב שבת אינו והכתיב ופקדתי על כל נחליו ואי"מ יתקן בר שמואל בר מרמח משמיה דרב ואפילו על גבאי זדקה לא קשיא הא דאמר הא דלא אמרי כי הא דרבא אכפיה לרב נתן בר כמי ובשקל מנייה ארבע מאה זוזי לזדקה. והקשו ובשקלפיה דהא ק"ל כל מ"ע שמתן סכרן בנדה אין ב"ד של מטה מוחרין עליה והכריע דברים נאמרו במירון קושא זוז. והנכון לפי לשון רבינו משום דמנאלי הצדקה יש הוא כתוב עליו וכופין אותו לפרוע חובו ויורדין לחומר שגס בלדקה חומר הנסיון:

ואם שמואל רוצה לישראל צדקה וכו'. הכי איחא בכמויות. ואי"מ כיון שאינו רוצה ליקח במורת זדקה איך יקח במורת מתנה והא כתיב ושונא מתנות ימיה. וי"ל שאינו רוצה ליקח במורת זדקה שלא לדחוק את שאר העניים אבל יקח במורת מתנה כי חומר למחר ממנאלי די ואמן לו גס חני: ו מי שאינו רוצה ליתן צדקה וכו'. בנא במרא פ"ק אמר רבה בר אביו ממשכנין על הצדקה ואפילו בערב שבת אינו והכתיב ופקדתי על כל נחליו ואי"מ יתקן בר שמואל בר מרמח משמיה דרב ואפילו על גבאי זדקה לא קשיא הא דאמר הא דלא אמרי כי הא דרבא אכפיה לרב נתן בר כמי ובשקל מנייה ארבע מאה זוזי לזדקה. והקשו ובשקלפיה דהא ק"ל כל מ"ע שמתן סכרן בנדה אין ב"ד של מטה מוחרין עליה והכריע דברים נאמרו במירון קושא זוז. והנכון לפי לשון רבינו משום דמנאלי הצדקה יש הוא כתוב עליו וכופין אותו לפרוע חובו ויורדין לחומר שגס בלדקה חומר הנסיון:

ואם שמואל רוצה לישראל צדקה וכו'. הכי איחא בכמויות. ואי"מ כיון שאינו רוצה ליקח במורת זדקה איך יקח במורת מתנה והא כתיב ושונא מתנות ימיה. וי"ל שאינו רוצה ליקח במורת זדקה שלא לדחוק את שאר העניים אבל יקח במורת מתנה כי חומר למחר ממנאלי די ואמן לו גס חני: ו מי שאינו רוצה ליתן צדקה וכו'. בנא במרא פ"ק אמר רבה בר אביו ממשכנין על הצדקה ואפילו בערב שבת אינו והכתיב ופקדתי על כל נחליו ואי"מ יתקן בר שמואל בר מרמח משמיה דרב ואפילו על גבאי זדקה לא קשיא הא דאמר הא דלא אמרי כי הא דרבא אכפיה לרב נתן בר כמי ובשקל מנייה ארבע מאה זוזי לזדקה. והקשו ובשקלפיה דהא ק"ל כל מ"ע שמתן סכרן בנדה אין ב"ד של מטה מוחרין עליה והכריע דברים נאמרו במירון קושא זוז. והנכון לפי לשון רבינו משום דמנאלי הצדקה יש הוא כתוב עליו וכופין אותו לפרוע חובו ויורדין לחומר שגס בלדקה חומר הנסיון:

ואם שמואל רוצה לישראל צדקה וכו'. הכי איחא בכמויות. ואי"מ כיון שאינו רוצה ליקח במורת זדקה איך יקח במורת מתנה והא כתיב ושונא מתנות ימיה. וי"ל שאינו רוצה ליקח במורת זדקה שלא לדחוק את שאר העניים אבל יקח במורת מתנה כי חומר למחר ממנאלי די ואמן לו גס חני: ו מי שאינו רוצה ליתן צדקה וכו'. בנא במרא פ"ק אמר רבה בר אביו ממשכנין על הצדקה ואפילו בערב שבת אינו והכתיב ופקדתי על כל נחליו ואי"מ יתקן בר שמואל בר מרמח משמיה דרב ואפילו על גבאי זדקה לא קשיא הא דאמר הא דלא אמרי כי הא דרבא אכפיה לרב נתן בר כמי ובשקל מנייה ארבע מאה זוזי לזדקה. והקשו ובשקלפיה דהא ק"ל כל מ"ע שמתן סכרן בנדה אין ב"ד של מטה מוחרין עליה והכריע דברים נאמרו במירון קושא זוז. והנכון לפי לשון רבינו משום דמנאלי הצדקה יש הוא כתוב עליו וכופין אותו לפרוע חובו ויורדין לחומר שגס בלדקה חומר הנסיון:

ו עניי המחור על הפתחים וכו'. פ"ק דבמרא: ואסור לחזור את העני וכו'. ח אין פוחתין לעני וכו'. משנה בסוף פאה (דף י'): ומה שכתב וכן וכו'. עס לן נותנין לו פרנסת ליה וזכרתי קמא דבמרא (דף ט"ו). וזכרתי כל כתיב (שבת דף ק"ח). מ"א פרנסת ליה פוריא ודי סדיא. ומ"ש ושמן וקטנית בחוספסא דסוף פאה. ומ"ש ואם שבת נותנין לו מוון שלם סעודות משנה בסוף פאה. ומ"ש שמוסיקין על שבת דג ויקס עס בחוספסא. ומ"ש ואם היו מכירים אותו וכו' הכי משמע בפרק מציאת האשה (דף ט"ו):

ו עני שאינו רוצה ליקח צדקה וכו'. בפרק מציאת האשה מן רבנן אן לו ואינו רוצה להפרנסת מהלדקה נותנין לו לשום הלאה ומחרים ונותנין לו לשום מתנה דכרי ר"מ וממסיה אומרים ונותנין לו לשום מתנה ומחרים ונותנין לו לשום הלאה לשום ממנה הא לא שקיל אמר רבא לפחות לו לשום מתנה וספק רבינו מהכמי: ועשיר המרעב את עצמו וכו'. עס ופקס כחכמים:

ו מי שאינו רוצה ליתן צדקה וכו'. בפרק נערה שנחפתה (כמויות דף מ"ע): וממשכנין [על] הצדקה וכו'. בפ"ק דבמרא (דף ט')

יא אדם שוה וכו'. עס: יב אין פוסקין צדקה על יתומים וכו' עד בותרי. עס: גבאי צדקה וכו' עד ועיניהן. בסוף בנא קמא (דף ק"ט): יג עני שהוא קרובו וכו'. בפרק אהיו נטר (דף ע"ב): יד מי שהלך בחסוריה וכו' עד כמו שיראה לו. בפרק בני העיר (דף ט"ו): האומר

שלהן הכל לפי עושר הבעלים ועניותן: יג עני שהוא קרובו וכו' עד כמו שיראה לעני עירו. עני עירו קודמין לעני עיר אחרת שנאמר לאחריך לעניך ולאבייך בארצך: יד מי שהלך בחסוריה ופקסו עליו אנשי העיר שהלך שם צדקה הרי זה נותן לעני אותה העיר

זה לא ועשה דכתיב פתוח פתח וכתיב לא תחזיק את לבבך ולא תקפון את ירך. וי"ל דשאי מ"ע של זדקה שיש בה הקנה לעניים והכי לנכסיו כאשר עושים לני משכרין לפרוע החוב אשר עליו מדע שהרי בכל המתן כולם נאסר הנסיון וכמנאלי המעשר הותר שנאמר הביאו את כל המעשר וגו'. ואני

יא אדם שוה שהוא נותן צדקה וכו'. היינו דמפליגין הא דאמר הא דלא אמרי דכיון דלא אמרי והגבאי לוחן אותו עליו כתיב ופקדתי על כל נחליו ואי"מ יתקן בר שמואל בר מרמח משמיה דרב ואפילו על גבאי זדקה לא קשיא הא דאמר הא דלא אמרי כי הא דרבא אכפיה לרב נתן בר כמי ובשקל מנייה ארבע מאה זוזי לזדקה. והקשו ובשקלפיה דהא ק"ל כל מ"ע שמתן סכרן בנדה אין ב"ד של מטה מוחרין עליה והכריע דברים נאמרו במירון קושא זוז. והנכון לפי לשון רבינו משום דמנאלי הצדקה יש הוא כתוב עליו וכופין אותו לפרוע חובו ויורדין לחומר שגס בלדקה חומר הנסיון:

יא אדם שוה שהוא נותן צדקה וכו'. היינו דמפליגין הא דאמר הא דלא אמרי דכיון דלא אמרי והגבאי לוחן אותו עליו כתיב ופקדתי על כל נחליו ואי"מ יתקן בר שמואל בר מרמח משמיה דרב ואפילו על גבאי זדקה לא קשיא הא דאמר הא דלא אמרי כי הא דרבא אכפיה לרב נתן בר כמי ובשקל מנייה ארבע מאה זוזי לזדקה. והקשו ובשקלפיה דהא ק"ל כל מ"ע שמתן סכרן בנדה אין ב"ד של מטה מוחרין עליה והכריע דברים נאמרו במירון קושא זוז. והנכון לפי לשון רבינו משום דמנאלי הצדקה יש הוא כתוב עליו וכופין אותו לפרוע חובו ויורדין לחומר שגס בלדקה חומר הנסיון:

יא אדם שוה שהוא נותן צדקה וכו'. היינו דמפליגין הא דאמר הא דלא אמרי דכיון דלא אמרי והגבאי לוחן אותו עליו כתיב ופקדתי על כל נחליו ואי"מ יתקן בר שמואל בר מרמח משמיה דרב ואפילו על גבאי זדקה לא קשיא הא דאמר הא דלא אמרי כי הא דרבא אכפיה לרב נתן בר כמי ובשקל מנייה ארבע מאה זוזי לזדקה. והקשו ובשקלפיה דהא ק"ל כל מ"ע שמתן סכרן בנדה אין ב"ד של מטה מוחרין עליה והכריע דברים נאמרו במירון קושא זוז. והנכון לפי לשון רבינו משום דמנאלי הצדקה יש הוא כתוב עליו וכופין אותו לפרוע חובו ויורדין לחומר שגס בלדקה חומר הנסיון:

יא אדם שוה שהוא נותן צדקה וכו'. היינו דמפליגין הא דאמר הא דלא אמרי דכיון דלא אמרי והגבאי לוחן אותו עליו כתיב ופקדתי על כל נחליו ואי"מ יתקן בר שמואל בר מרמח משמיה דרב ואפילו על גבאי זדקה לא קשיא הא דאמר הא דלא אמרי כי הא דרבא אכפיה לרב נתן בר כמי ובשקל מנייה ארבע מאה זוזי לזדקה. והקשו ובשקלפיה דהא ק"ל כל מ"ע שמתן סכרן בנדה אין ב"ד של מטה מוחרין עליה והכריע דברים נאמרו במירון קושא זוז. והנכון לפי לשון רבינו משום דמנאלי הצדקה יש הוא כתוב עליו וכופין אותו לפרוע חובו ויורדין לחומר שגס בלדקה חומר הנסיון:

הושן משפט סימן רצ

קצות החושן

(ב) מכאן מקום אם טען אפוטרופוס טענתו טענה. עיין מה שכתבנו בס' ק"ה סק"ה דכל שכן אם היתומים גדולים וטוענין מילתא דלא שכיחא, טענתו טענה, דלא גרידא מאפוטרופוס. וע"ש דקשיא לן מהא דלמרינן פרק הגזול בתרא [ב"ק ק"ב ע"א], הגזול ומכיל את בני פטורים ממשלם, הניח לפניהם, גדולים חייבים קטנים פטורין, ואם אמרו גדולים אין לנו יודעין חשבונו שחשב אבינו עמך, פטורין, ופרך, ומשום דלמרינן אין לנו יודעין פטורין. וכתיב שם הר"ש [פ"י ס' א'] משום דהו מילתא דלא שכיחא לומר שאביהן חזר ולקחו ממנו, ומילתא דלא שכיחא לא טענינן לתמי. וכ"כ בעל המאור שם פרק הגזול בתרא [לי"ח ע"ב מדפי הר"ף]. וכיון דכתיב הר"ש [המובא בצינונים אות ל"ב] דוקא צ"ד אין טוענין מילתא דלא שכיחא אצל אפוטרופוס מצי טעין, וא"כ מכ"ש יתומים גופייהו, וע"ש מה שכתבנו מה. ונראה כיון דלמי יודע אם החזרתי חייב ואפילו היכא דלא ה"ל למדע וכמו שכתבנו בס' ע"ה ס"ק ט"ו, והא דירושין פטריי נמלוה על פה באומרי שמה פרע לך אבינו, היינו משום דכיון דהצ"ד טוענין עורסו ה"ל כמו טענת גרי, ומש"ט נמחויב טענה ואינו יכול ליטעט משלם אפילו לא ה"ל למדע לדעת הרמב"ם [פ"ה משאלה ה"ן],

להעיד כלעיל סימן ל"ו סעיף ח' יא"ף על גב דאין צית דין טוענין ליתומים [י"ח] מילתא דלא שכיחא אף על גב דאזבון הוא מצי למטען (ב) מכל מקום אם טעין אפוטרופוס טענתיה טענה ליהא דלמרינן טוענין ליורש הני מילי בשמא אצל אם הוא טוען גרי אין דנין אלא על פי טענתו ליוכין אין טוענין ליה עד שטוענין טענתו חסלה.

יג אין האפוטרופוסין רשאים [י"ח] להוציא עבדים לחירות אפילו ליקח מהעבד דמים שיצא לחירות אבל מוכרים אותם לאחרים ולוקחים מהם הדמים על מנת שיוציאוהו לחירות ואותם האחרים הם שמשחררים אותם (י"ח) זה לא מיירי אלא בלא רשות צית דין אצל [י"ח] אלא נטל רשות מצית דין מותר לעשות כל מה שירצה.

יד ליהאפוטרופין תורמין ומעשרין נכסי יתומים כדי להאכילם שאין מאכילין את היתומים דבר האסור אבל לא יעשרו ולא יתורמו כדי להניח פירות מתוקנים אלא ימכרו אותם טבל.

קצות החושן

וירשין פטריי בחמשין יענה וחמשין לא יענה, היינו משום דטענין לימתי ה"ל כמו טענת גרי, וע"ש, וא"כ נמילתא דלא שכיחא כי הני דאין לנו יודעין חשבונו שחשב אבינו עמך ה"ל מילתא דלא שכיחא כמ"ש בעל המאור והרא"ש, ואין הצ"ד טוענין טענה דלא שכיחא. ואם בלתי היתומים בטענת עמך שמה חזר ולקח אבינו, ה"ל איני יודע אם פרעתי, דחייב אפילו לא ה"ל למדע.

(ג) בית דין פוסקין עליו צדקה אם היה ראוי. בפרק נערה (כתובות)

דף מ"ח [ע"א] אמר רב חסדא אמר מר עוקבא מי שנשמתה צ"ד יורדין לנכסיו חזין ומפרנסין את אשתו וצניו וצנוטיו ודבר אחר. א"ל רבינא לרב אשי מאי שנה מהא דמניח מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מונות צ"ד יורדין לנכסיו חזין ומפרנסין וכו' ולא דבר אחר, א"ל ולא שאני לך בין יוצא לדעת ליוצא שלא מדעת. מאי ולא דבר אחר, רב חסדא אמר זה תכשיט רב יוסף אמר נדקה, מ"ד תכשיט כ"ש נדקה, ומ"ד נדקה אצל תכשיט היבין לה דלא ניחא ליה דמיתול. וע"ש צ"ד [י"ח] ע"א מדפי הר"ף [שהקשה על הרמב"ם] [המובא בצינונים אות ל"ט] כמה שפסק דפוסקין נדקה בגמטה, דהא דבר אחר היינו תכשיט, וא"כ נדקה מנא ליה, ע"ש. ובכסף משנה סוף הלכות נחלות כתב

ל"ה אפוטרופין עושים לקטנים לולב וסוכה וציצית ושופר וספר תורה ותפילין ומוזות ומגילה כלול דבר כל מצות עשה שיש לה קיצבה בין שהיא מדברי תורה בין שהיא מדברי סופרים עושים להם אף על פי שאינם הייכים במצוה מכל אלו המצות אלא כדי לחנכן אבל אין [י"ח] פוסקין עליהם צדקה אפילו לפדיון שבויים מפני שמצות אלו אין להם קיצבה ליהיוהו אם פסק עליהם צדקה לאחשובינהו כדי שיצא עליהם שם טוב והם אמורים לכך שפיר דמי ליומי שנשתטה או נתחרש (א) בית דין פוסקין עליו צדקה אם היה ראוי. (ועיין לעיל סימן קס"ג סעיף ד').

צינונים ומקורות. לא. הר"ש [מנחת יוסף] רס כלל פ"ו. וכו' סעיף ט"ו בס' הרשב"א ח"ד סי' ט"ו וח"ו סי' רע"א. ד"מ סג. לג. רבנו יוחנן נבי (כ"ז ח"ג) ח"א ר"מ ע"א. ד"מ סג. לו. טור סעיף י"ט בס' הרמ"ב. ור"ן פרק הניקח גיטין כ"ז ע"א מדפי הר"ף. ד"מ י"ו. לה. שם הרמב"ם סי' ה' מנהלות דין. לו. טור סעיף כ"א. לה. שם הרמב"ם ח"ג י"א.

א"י ש' שבדקה שטבור נכס'ס

מ"ג דחחודין לאפוטרופוס יתומים

א"י אפוטרופוס יכול למכור נכס'ס

למכור קרקע כש"ש ר"ח יתומים

ע"ם מחירות הי"ט"ה תכפ"י: לפיה

נתיבות המשפט

משפט האורים - ביאורים

ועיין ע"ך ס"ק ק"ג דמיגו דהסודרי לאפוטרופוס לא אמרינן. ועיין (במהר"ם) [במהר"ט ח"א סי' ל"ג] שכתב טעמים הרבה, ואחד מהן הוא כיון דהצ"ד אין מנכרין רק למחוק נכס מגו גרוע הוא, ולפי' צמינהו אבי יתומים לא שייך טעם זה, ולכן לענין דינא נריך לעיין במהר"ט ע"ס.

[ה] מידתא דלא שכיחא. ועיין בנשונת הר"ש [המובא בצינונים אות ל"ב] דדוקא צמדי דשכיח ולא שכיח טענת אפוטרופוס טענה, אצל צמדי דלא שכיח לגמרי אף אפוטרופוס אינו יכול לטעון.

[ו] הוציא עבדים לחירות. עיין סמ"ע ס"ק ל"ח משום דאין גופס דעבדים קנו לאפוטרופוס (וכו'). והא דיוכלין למוכרן, הוא משום דקניו לכן לדמיהן היינו למוכרן, וכמו בהקדש עבדים שאין הגזברין מוציאן לחרות רק מוכרין לאחרים מטעם הג"ל כמבאר בגיטין דף ל"ח [ע"ב] ע"ש.

[ז] אם נפל רשות מבית דין. עיין צ"ח [מחדש ט"ז] שהביא בט"ס רשב"א [בכתובה ח"א סי' אלף ט"ו] דכשיש ריוח ליתומים יכול האפוטרופוס למכור אפילו קרקעות, כגון שמכר קרקע לפרוע להצ"ח שנחפשו עמנו בפחות, ע"ש.

[ח] פוסקין עליו צדקה. עיין קלו"ח [סק"ג] דלויכית שיש שעבוד נכס'ס בנדקה, ולפענ"ד נראה לליכא שעבוד נכס'ס רק במקום שדין צ"ד לכופו על הנדקה, כגון (לפרוע) [לפרנס] קרובו או ליתן לקופה ולתמחוי של העיר שצאו החיובים עליו שלא מנח דיבור פיו, אצל נדקה שצא עליו מנח דיבור פיו הוא כנדר וליכא שעבוד נכס'ס.

שאלה לא פרע היה מקום ליתומים למשוך אותו ולהשביעו וכשאומר שלף פרע ליכא מקום למשוך אותו להשביעו, ג"כ הוא נוגע. שאומר שלא פרע כדלי לפטור עמנו משבועה נגד היתומים.

ועיין ע"ך ס"ק ט"ו שכתיב דנעינן דוקא שאמר לו בשעת הולאה שמלוה לו מעות יתומים דלו הוא (כדש"ל) כשליש וכו'. והטעם נראה, נדחי דלא הו כנוגע, מ"מ מי עדיף מעד דעלמא דג"כ לא הו כנוגע ומ"מ אין נאמן להוציא ממון, ואף דיש משכון בידו מ"מ הא אינו נאמן על המשכון רק צמיגו דלקוח או החזרתי, והיתומים אין טוענין גרי שהיו נאמנים צמיגו, והאפוטרופוס אין לו מיגו דלקוח והחזרתי, דאילו טען כן היה נריך לישבע, וכיון שהמשכון אינו תחת יד המל"ח שהן היתומים, דמי להא דסימן ע"ב סעיף י"ח בהג"ה דאינו נאמן כשאין חספן תחת ידו, ולכן צעין שהודיע לו, ונאמן מטעם שלש דנאמן כשאינו נוגע, אפילו שהמקבל אינו יודע, כשאינו כופר בשלישות, כמבאר בס' סימן נ"ו בש"ך ס"ק ה' ע"ש.

והגה בגודת אובז שהביא הש"ך כתב דדוקא אפוטרופוס שאין מעות היתומים תחת ידו רק שנעשה אפוטרופוס לטעון נאמן להעיד, אצל מלשון המרדכי [המובא בצינונים אות ל"א] שכתב דין נמשכון וטען שפרע להאפוטרופוס, ע"ש, מוכח דאפילו כשהמעות תחת יד האפוטרופוס נאמן, ומוכח כמו שכתבתי. ומה שצמ"ח ראה מהמרדכי בפרק זה צ"ח [סנהדרין סי' תרצ"ח] שכתב כדבריו, שם מיירי כשמעיד דבר שאלם היה תחת ידו ולא היה הדבר כפי עדותו היה מחייב לשלם מטעם פשיעה כדמוכח מ"ש ע"ש, ע"ש.

ע"ם כתי' ח"ט ואתן כשליש אם חודי בשבועת הוצאה שהיו משות יתומים

לא בניין דוקא ששבעה אפוטרופוס לשעו

חושן משפט סימן רצ

קסא

קצות החושן

לישב ח"ל, ואפשר שטעם רבינו משום דמסתמא כל אדם ניחא ליה למיעבד דקרקע מממונו, וגם כי ממונו של אדם משועבד לעשות דקרקע ממנו, וכשהלך למד"ה אין פוסקין דקרקע מפני שהוא עושה דקרקע בכל מקום שהוא, וה"ט דליפלו רב חסדא ורב יוסף בפירושו דבר אחר דגבי מי שהלך למד"ה, ולא איפלו דבר אחר דגבי מי שנשחטה, עכ"ל.

ומדברי כסף משנה שכתב דממונו של אדם משועבד לעשות ממנו דקרקע, נראה דפ"ל דשייך בלדקא דין שעבוד כמו בשאר חובות, אבל דעת הר"ן בלדקא לית ביה משום שעבוד

נכסי, ע"ש פרק נערה [י"ח ע"א מרפי הרי"ף] כתב בשם הרשב"א [שם מ"ט ע"ב ד"ה כ"ו] דגבי דקרקע לא נחתינן לנכסים מהא דלמרינן גבי הלך לדעת דאין בזה"ד נחתינן דקרקע מנכסין ואי הוה נחתינן לנכסים אפילו שלא בפניו נמי, עכ"ל. ומבואר דפ"ל דליכא שעבוד גבי דקרקע. אלא דהר"ן שם הקשה על הרשב"א ח"ל, ותמה אזי היאך כתב דלפילו בדאמייה לא נחתינן לנכסיה, דהא אמרינן לעיל דמי שנשחטה ב"ד יורדין לנכסיו חזין וכו' ודבר אחר, ואמרינן לעיל דהיינו דקרקע, ואם איחא דלפילו בפניו לא נחתינן לנכסיה כ"ש שלא בפניו. לפיכך נראה, דודאי בשביל דקרקע יורדין לנכסיו בפניו וכמ"ש הרמב"ם פ"ו מהלכות ממנות ועניים ה"ח, מיהו שלא בפניו אפשר דביוצא לדעת לא נחתינן לנכסים [כדלמרינן לעיל גבי מי שהלך למד"ה אבל לא דבר אחר, עכ"ל. ואיכא למידק מ"מ, אם דקרקע היא בתורת חוב [ד]שייך ביה שעבוד נכסי, א"כ שלא בפניו נמי, ואם אינו אלא למזוה, בפניו אמאי יורדין לנכסיו. ועיין מה שכתבנו בזה בסיומן ל"ט [סוף] קק"א דלפילו היכא דליכא שעבוד נכסי, כיון דמזוה היא וכופין אותו בשוטים לקיים המזוה, גם זה הוא כפייחו להוריד לנכסיו, וכמ"ש הרמב"ן בחידושו ס"פ בתרא דב"ב [קע"ה ע"ב ד"ה הא דאמר רבה], דלפילו למ"ד שעבודא לאו דאורייתא ופריעתו בע"מ, נמי נחתינן לנכסיה מדין כפיה ומקיימין מזוה עשה שלו בעל כרחו, ע"ש, ומשום"ה שלא בפניו דליחיה דין כפיה כיון דליחיה קמו, לית לן למיחא לנכסיה היכא דלא אשתעבד נכסי, וע"ש.

וה"ה הרמב"ם פ"ו ממחנות עניים [ה"ח], ומי שנתן פחות ממה שראוי לו ליתן, ב"ד כופין אותו ומכין אותו מכות מרדות עד שיתן מה שצדקהו ליתן, ויורדין לנכסיו בפניו ולוחקין ממנו מה שראוי ליתן, עכ"ל. ומשמע דוקא בפניו אבל שלא בפניו לא, והוא מה"ט שכתבנו דליכא תורה כפיה שלא בפניו. וכ"כ בשו"ע יו"ד סימן רמ"ח [סעיף א'] כלשון הרמב"ם ויורדין לנכסיו בפניו, ומשמע הא שלא בפניו לא, ובש"ך שם [סק"ד ז"ל, בפניו, כנ"ח נראה שהבין דר"ל אפילו בפניו, ואין ממתניין עד שיתן הוא בעצמו אלא כיון שלא רצה ליתן שוב אין שומעין לו ויורדין לנכסיו חף בפניו, ולי נראה דר"ל דוקא בפניו, לאפוקי אם אינו כאן דאין יורדין לנכסיו עד דמודיעין ליה אם אפשר, דלא גרע מחוב וכמו שנבאר בחו"מ סימן ק"ו [סעיף א'] וכן לעיל סימן רמ"ה [סעיף ד'] דהג"ה, עכ"ל. ותמהני על הב"ח וש"ך, דהא מבואר להדיא בפרק נערה דמי שהלך למד"ה אין ב"ד יורדין לנכסיו לדבר אחר דהיינו דקרקע וכמ"ש הר"ן, ואין ממתניין עד דמודע ליה, אלא אין נחתינן כלל מנכסיו דקרקע שלא בפניו, והטעם כמו שכתבנו דאין חורת כפיה שלא בפניו, או כמ"ש בכסף משנה משום דנתן דקרקע במקום שהוא, וזה גלי ספק כונת הרמב"ם ושו"ע דוקא בפניו אבל שלא בפניו אין יורדין כלל לנכסיו.

אמנם מדברי הגהת מיימוני נראה מבואר דלפילו שלא בפניו יורדין לנכסיו לקיים מצוה עשה שלו. וע"ש שכתב בפ"א מהלכות ת"ת [אות א'] ח"ל, כתב מוהר"ם ז"ל דכייפינן ליה ללמדס או לשכור להם מלמדס דמאי שאל הא שאל דולמדס אותם את גניבס משאר עשה דכייפינן לקיים [כמו] עשה דסוכה, וכן למ"ד פריעתו בע"מ מזוה אמר בפרק הכותב [כתובות פ"ו ע"א] דכופין אותו לפרוע, וכשם שחייב למול את בנו ולפדותו דכופין אותו לקיים, וכיון דהא מילתא חובה ה"ל בשאר

קצות החושן

בע"מ ועבדין בהא מילתא כמ"ש רבינו אלפס [שם מ"ח ע"ב מרפי הרי"ף] כו', ואי לא אפשר לשדורי ליה לאדוועיה עבדין כרב נחמן, עכ"ל. ולדברי מוהר"ם ז"ל הא דבהלך למד"ה אין ב"ד יורדין לנכסיו כלל, דפ"ל כשיטת הר"ן פרק נערה [שם י"ח ע"א מרפי הרי"ף] דהא דלמרו בהלך למד"ה דאין יורדין לנכסיו ללדקא

טז כשיגדילו היתומים נותן להם ממון מורישן ואינו צריך לעשות להם השבונות מה שהכניס והוציא אלא אומר להם זה הנשאר ונשבע בנקיטת חפץ שלא גדלם כלום במה

היינו בדלא אמיד, וע"ש. ומנה"ט נמי נראה דפסק הרמ"א בסיומן רמ"ה כדברי מוהר"ם, משום דלעת הרמ"א באה"ע סימן ע"א [סעיף ב'] כדעת הר"ן דוקא בדלא אמיד שאין הדבר עליו חוב גמור, אבל היכא דאמיד יורדין לנכסיו

צמה שהוא מחויב בתורת דקרקע אפילו בהלך למד"ה, וע"ש בר"ן. וכיון דהרמ"א ס"ל כדעת הר"ן שם באה"ע סימן ע"א, משום"ה פסק בח"מ [י"ד סימן רמ"ה סעיף ד'] כדעת מוהר"ם דלפילו שלא בפניו נמי יורדין לנכסיו לקיים מצוה עשה שלו. אבל דעת הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות אישות [ה"ח] דלפילו באמיד אין יורדין לנכסיו בהלך למד"ה וכן דעת השו"ע באה"ע שם, א"כ ודאי מ"ש הרמב"ם ושו"ע ב"ד יורדין לנכסיו בפניו, היינו דוקא בפניו, ושלא בפניו אין יורדין כלל לנכסיו, וזה ברור.

מיהו נראה דלפי מ"ש בכסף משנה בטעמא דהלך למד"ה אין ב"ד יורדין לנכסיו משום דעושה דקרקע בכל מקום שהוא, וא"כ בפניו נמי טעמא דמשום דכל שלא בפניו עושה דקרקע במקום שהוא, וא"כ יכול להיות דמודע נמי הב"י להך דינא דמוהר"ם כמלמד תורה ב"ד יורדין לנכסיו שלא בפניו לשכור מלמד בטר דמודע ליה, ומשום דהתם לא שייך הך טעמא דגבי דקרקע דעושה במקום שהוא, ובת"מ מחויב ללמד את בניו והבנים כאן.

ובעיקר דברי הכסף משנה שכתב דממונו של אדם משועבד לעשות ממנו דקרקע, ונראה מניה דפ"ל שעבוד נכסי בלדקא כמו בשאר חוב, לנע"ד כן הדברים נכונים, דכיון דק"ל [סימן ל"ט סעיף א' וראה שם בב"י] שעבודא דאורייתא צמחה ע"פ, מכ"ש צמחה הכתובה בתורה, א"כ לא גרע מצוה דקרקע ממצוה פדיון הבן דשעבודא דאורייתא כמו שצדקהו בפרק יש נכור [בכורות מ"ט ע"ב], וכן גבי עולת יולדת דמביאין יורשין עולתה למ"ד שעבודא דאורייתא פ"ק דקדושין [י"ג ע"ב], וכן נראה מהא שכתב הרמב"ם גשחטה ב"ד יורדין לנכסיו ללדקא, ואם אין צו משום שעבוד נכסי אלא מצוה הוא דרמיא עליה, א"כ היכי מעשין את השוטה למזוה, כיון דפטור הוא מסוכה ולולב אמאי יחייב יותר בלדקא. אלא נראה מזה דשעבוד נכסי איחיה ביה, דממונו משועבד כמו בשאר חובות. וצוה ניחא לנע"ד פסק הב"י [אבקה רובל ס"י פ"ג] הוצא בשאלות ותשובות רמ"א [ס"י מ"ח] בנדר ומת דמחויבין היורשין לקיים נדרו, וע"ש שהשיג הרמ"א בתשובה שם ס"י מ"ח [השאלה השלישית]. אמנם נראה לישיב דברי הב"י, דכיון דמצוה דקרקע יש בה משום שעבוד נכסי, א"כ היכי נלוד, כיון דכתיב [דברים כ"ג כ"ד] צפין, זו דקרקע, איחיה ביה נמי שעבוד ולא גרע משאר חוב, דלפילו מצוה על פה דעת הרמב"ם [פ"א ממלוה ה"ד] וכמה פוסקים דשעבודא דאורייתא, וכיון דשעבודא רמי אנכסי כמו בפדיון הבן ועולת יולדת דהתורה צויה ליתן נשתעבדו נכסים, ה"ה בנדר דכתיב צפין, ודריש מינה פ"ק דר"ה [י" ע"א] זו דקרקע, שעבודא אנכסי ומחויבין היורשין לשלם מנכסי אביה. ורמ"א שם האריך בראיות דנודר ומת אין היורשין לריבין לקיים נדרו, וע"ש ראה מתשובת הרשב"ם ס"י שכ"ח ושל"ה דנשבע לקיים קנין בדבר שלא צא לעולם, אע"ג דמחויב לקיים שבעתו, אם מת אין היורשין לריבין לקיים, וה"ה בנדרון דין דאינו אלא משום נדר, וע"ש. אמנם לפי מה שכתבנו נודר נשתעבדו נכסי כיון דהתורה צויה אותו בנך כדכתיב צפין זו דקרקע, א"כ שבעה שאני, שבעה אינה אלא משום כל יתל דברו ואינו מדבר במצוה שצמחון אלא להרע או להטיב שאוכל ושלל אובל, וא"כ ודאי לית ביה אלא איסור כל יתל ונכסיה לא אשתעבד לקיים השבעה, ומשום"ה יורשין פטירי, אבל צפין זו דקרקע דמצוה שצמחון הכתוב מדבר ה"ל כמו שאר מצוה שצמחון שבתורה לנכסיה אשתעבדו.

הוכחות ד"ש
בבבבב
שעבוד נכסי

רידה נכסיו
שלא בפניו

דגוהת אברי ברוך – לקצות החושן

סימן רצ ס"ק ג' י"ב בו משום שעבוד נכסיו א"כ ה"ה בנדר. ג"כ, ועיין בחו"ע פ"ד משעבוד משנה ח' ופירוש קרבן העדה שם על הירושלמי [ה"ח]. שם. כיון דכתיב בסוף זו דקרקע איחיה ביה נמי שעבוד. ג"כ, (ב"ב) [בב"י] פרק ד"ה [ב"ב י"ח ע"א מרפי הרי"ף] כתב

הושן משפט סימן רצ

קסג

קצות הרושן

דמתן שכרה נצדה אין צ"ד כופין. וזה נכון היטב. ועיין מה שכתבנו בסיומן כ"ו סק"א.

(ד) דמי יימר דמשתבע ויא מקרי פשיעה. ז"ל המדרכי פרק המפקיד [המובא בציונים אות נ"ב], נשאל לרבינו מאיר על רלוון שטען על אפוטרופוס שלו שפסע שטען צ"ד מה שלא לזוהו לטעון. אמר שפוטרופוס חייב בפשיעה כו', מיהו מה שאתם קורין פשיעה אם טוען רלוון אם היית טוען כדברי הוה משתבענא ושקילנא או משתבענא ולא משלמנא והשמא לבי דכרין נשבע שכנגדו או שקיל בלא שבעה, כל כה"ג לאו פשיעה, ואפילו דינא דגרמי לא הוה, אלא גורס לממון, וכדאיתא פרק שבעה עדות [שבעות ל"ב ע"ב] מי יימר דמשתבע, או מי יימר דמשתבע הוה, ולא קי"ל כ"ר שמעון דלמר דברי הגורס לממון כממון [ב"ק ע"א ע"ב], ולא מיקרי פשיעה אלא א"כ שכדברי רלוון היה פטור בלא שבעה וכדברי האפוטרופוס נוטל היאך בלא שבעה, עכ"ל.

וקשיא לי טובא, דודאי הך חלוקה דאם היה טוען כדברי רלוון הוה

קצות הרושן

אלא משום נדר, להכי אין צו אלא משום כל יחל, וכמו שנשבע דאין על הירושן לקיים שבעתו, אבל נצדקה נראה לעג"ד כדברי כסף משנה, כיון דכמינא בחורה מלוה נצדקה הרי היא כמו מלוה הענקה דיש צו משום שבעוד נכסי וממונו משועבד ליתן לעניים, והא דאין יורדין לנכסיו כשהלך למד"ה, היינו כמ"ש שם בנסף

משנה משום דעושה נצדקה בכל עת במקום שהוא. וזה נראה לעג"ד לישב קושיא מוס' בהא דלמרינן פ"ק דב"ב [ח' ע"ב ד"ה אכפיה] אכפיה (ר') [לרב נתן בר] אמר לנצדקה, דהא אמרו [חולין ק"י ע"ב] כל מלוה עשה שמתן שכרה נצדקה אין צ"ד כופין עליה, וע"ש, וכבר נתקשו צו כל הרלוויוס, ולפי מה שכתבנו שנצדקה אית ציה שבעוד נכסי ליתן ממונו לנצדקה, וא"כ ממון עניים גביה הוה כאלו חייב להם חוב ממש, א"כ זה שאנו כופין אותו היינו להחזיר לעניי עולם מה שחייב להם, וזה דלא אפילו מתן שכרה נצדקה נמי מוטל על הצ"ד להחזיר מה שחייב כיון דנכסיה נשתעבדו, וזוקא מלוה עשה שאין זה משום שבעוד נכסי הוה דלמרו כיון

אלו היתומים שהוא רוכב ערבות שנאמר סולד לרוכב בערבות וכו' אבי יתומים (אפוטרופוס שנתמנה על פי ערכאות של גויס לרין ליתן משצון כי הכי הוה דניייהס).

יח מ"אין בית דין יכולים למנות אפוטרופוס להאמינו בלא שבעה אלא אם כן אינם מוצאין אדם הגון שירצה להיות אפוטרופוס אם לא יאמינוהו בלא שבעה.

יט כשמשיבועין אפוטרופוס שבעת המשנה צריך שיטענוהו בית דין או היתומים אפילו בטענת שמה שתי כסף ופרוטה ויכפור בשתי כסף ויודה בפרוטה אבל אם לא היתה טענה או כפירה והודאה כשיעור זה אם טוענין אותו טענת ודאי נשבע היסת ומגלגל עליו שלא עיכב בידו משלו כלום.

כ אפוטרופוס בין מינוהו בית דין בין מינהו אבי יתומים פטור מגניבה ואבידה [וחייב בפשיעה. (א)אפוטרופוס שטען צבית דין מה שלא היה לו לטעון ועל ידי זה בלא לזה שכנגד היתומים השבעה ואילו טען כהוגן היה גניע ליתומים השבעה לא מקרי פשיעה (ב)דמי יימר דמשתבע ולא מקרי פשיעה אלא אם נוטל זה בלא שבעה ואילו טען כהוגן היו נוטלים היתומים בלא שבעה).

ציונים ומקורות. מב. מרדכי פרק היתומים גיטין ס"ו שצ"א בשם הר"מ. ד"מ ט. מג. שם מרדכי. מד. טור סוף כ"ו בשם הר"מ. מה. טור סוף כ"ה. מו. שם מרדכי פ"א מנחות דין י"ב. מו. ריש ס' שצ"ד. ד"מ ט. סוף כ"ג. מה. טור סוף כ"ג בשם הר"מ. מד. טור סוף כ"ו בשם ר"י ב"ק ל"ט ע"א תר"ח דאי והל"ש שם פ"ד ס' ה, וסוף פרק היתומים גיטין ד"ב ע"ב ד"ה הילכה. ד"מ כ"ז. ג. מרדכי פרק המפקיד ב"מ ס' ר"צ, ורשב"א ח"א ס' א"ף ק"ו. ד"מ ט.

נתיבות המשפט

משפט האורים — ביאורים

[ט] ראוהו שאומר שיש בידו מעות של שבעון ואומר שציוהו וכו'. לא יכולתי להבין דעת הרב צוה, דממ"נ במאי מיירי, או מיירי במודה מעלמו שיש בידו מעות יתומים, ודאי דנאמן בלא שבעה, דמי גרע מראה אצו שהטמין מעות ואמר של פלוני הוה דנאמן כשבידו ליעולם כמבואר בסיומן (רנ"ו) [ג"ה] סוף ח', ואמאי יהו יכולין להשביע בטענת (ברי) {שמה}. ואי טוענין שידועין שיש בידו ממון אציהם ואינם יודעים כמה, מ"מ היאך יחשיבו שבעה נגד טענת שמה הא לא טוענין ליתמי להוציא, וגם מה ענין אפוטרופוס שייך לזה כיון שעל ידי טענה ותביעה בלא. לכן נראה לפענ"ד דמיירי שהודה בפני עדים שיש בידו מעות יתומים כך וכך ואציהם מיהו אותו לאפוטרופוס לעסוק בצרכיהם ולהוציא על הצרכותם עד שיגדלו, וכן עשה, דאז אינם יכולים להשביעו כיון דנשעה שהודה שיש לו ממון אציהם היה כמש"ב אציהם שהוא אפוטרופוס שמינהו אבי יתומים שא"ל לישבע, אבל אם אמר אחר שהודה כשבעתו ואמר להם מהמעוה שהודה לפני העדים לא צוה ליתן על צרכיהם רק לקצתן, ולכן (האחריו) {האחרים} שלא נעשה אפוטרופוס נגדו יכולין להשביעו אם לא נשאר תחת ידו, דנהי שהיה נאמן על זה מחמת שאמר בשעה שהודה שאציהן צוה ליתן לקצתם מוזנות עד שיגדלו, מ"מ שמה נשאר תחת ידו וזה המותר שייך גם להם. אבל אם אמר נשעה שהודה בפני עדים שלא צוה ליתן המעות רק לקצתן ולהשארם לא יתן אף פרוטה אחת, אינם יכולים להשביעו כמו בסיומן (רנ"ו) [ג"ה] סוף ח' בראה אצו שהטמין, כנ"ל.

[י] וחייב בפשיעה. עיין ש"ך ס"ק (כ"ה) [כ"ד] דהי שומר שכן משום פרוטה דרב יוסף. ועיין מה שכתבנו לעיל בסיומן ע"ב [משנה א'] ס"ק [ג"ט] ביה.

[יא] אפוטרופוס שטען בב"ד מה שלא היה לו לטעון. עיין קצות"ח [סק"ד] שמה בחלוקה דאם היה טוען כדברי רלוון היה נוטל בלא שבעה ולפי טענת אפוטרופוס שכנגדו נשבע ונפטר, שפסק דלא הוה מוזיק ממון משום דמי יימר דמשתבע הנשבע, וע"ז תמה דא"כ בשבעות פרק שבעה עדות [ל"א ע"ב] כנפסר אחד והודה אחד אמאי חייב קרבן שבעה הא לא הוה כפירת ממון, דהא הנשבע חייב שבעה נגד העד שמודה ומי יימר דמשתבע, ע"ש, ולפענ"ד נראה דלא דמי, דשאני האם דרמנא חייבה קרבן כשיש כפירת ממון, ומשוא"ה כיון דעד אחד אף שהעד לא הוה רק גורס לממון משום דמי יימר דלא משתבע, וגורס לממון לאו כממון דמי, ואילו העיד גם העד השני היה ממון גמור, ומשוא"ה כי כפר כפירתו ממון גמור הוה, דע"י העדלת העד הראשון לא היה רק גורס לממון דלאו כממון הוה וע"י העדלת העד הנ"ל היה ממון גמור, וכי כפר כופר כממון, משוא"ה חייב משא"כ הכל באפוטרופוס דלא הוה מוזיק רק מטעם דינא דגרמי, דהא אפילו עדים שהעידו שקר לא חשיב רק דינא דגרמי כמבואר בסיומן ל"ח [בב"י מחודש א] דינא דגרמי הוה מדרבנן. והנה הא דלמרינן דעד אחד לא הוה רק גורס לממון משום דמי יימר דמשתבע, ע"כ היינו כיון שהוא ספק ממון לא חשיב רק גורס לממון, וכיון דכשיש עד אחד אכתי ספק ממון אכתי

דליתיה דלא אפשר למיכפיה וכו', לא עבדינן צדקה מנכסיו וכדתניא לעיל מי שהלך למדינת הים וכו', ותמה עליו הר"ן, דאיך כתב דאפי' בדאיתיה לא נחתין לנכסיו, הא אמרינן לעיל דמי שנשתטה ב"ד יורדין לנכסיו וכו' ואמרינן דהיינו צדקה, ואם איתא דאפי' בפניו לא נחתין לנכסיה בשביל צדקה, כ"ש שלא בפניו אע"פ שהוא יוצא שלא לדעת, לפיכך נראה ודאי שבשביל צדקה יורדים לנכסיו בפניו וכ"כ הרמב"ם, מיהו שלא בפניו אפשר דביוצא לדעת (והיינו בהלך למדינת הים) לא נחתין לנכסיה, כדאמרינן לעיל וכו' אבל לא דבר אחר.

ודברי הרמב"ם הם בפ"ז מהל' מתנות עניים הל' י: מי שאינו רוצה ליתן צדקה או שיתן מעט ממה שראוי לו, ב"ד כופין אותו ומכין אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמדהו ליתן, ויורדין לנכסיו בפניו ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן, ואכתי טעמא בעי, דממ"נ אם צדקה היא חוב ושייך בה שעבוד נכסים, א"כ שלא בפניו נמי ניחות לנכסיה, ואם צדקה אינה אלא מצוה, א"כ בפניו אמאי יורדים לנכסיו.

וכתב הקצוה"ח דבאמת בצדקה ליכא שעבוד נכסים, אלא כיון דמצוה היא וכופין אותו בשוטים לקיים המצוה, גם ד"ז לרדת לנכסיו הוא כפייה, וכמש"כ הרמב"ן בחידושיו בסוף ב"ב, דאפי' למ"ד שעבודא לאו דאורייתא ופריעת בע"ח היא מצוה גרידא, נמי נחתין לנכסיה מדין כפייה ומקיימין מצות עשה שלו, דער שיכופו אותו בגופו כופין אותו בממונו,

ומשו"ה שלא בפניו דליתיה בדין כפייה כיון שאינו לפניו, לא נחתין לנכסיו היכא דלא אישתעבד נכסיה.

ובהמשך דבריו כתב דנראה עיקר כהכ"מ דאיכא שעבוד נכסים בצדקה, דלא גרע מפדיון הבן דאיכא שעבודא דאורייתא ע"ז, וכן נראה מדברי הרמב"ם הנ"ל דבנשתטה ב"ד פוסקין עליו צדקה ויורדין לנכסיו, ואם אין בה שעבוד נכסים אלא מצוה היא דרמיא עליה, איך כופין את השוטה למצוות הרי פטור הוא מכל המצוות ולמה יתחייב יותר בצדקה, וע"כ דאיכא בצדקה שעבוד נכסים כשאר חובות, והא דלא נחתין לנכסיה שלא בפניו הוא משום שעושה צדקה בכל מקום שהוא וכמש"כ הכ"מ, עיי"ש.

(ב)

ודברי הקצוה"ח צ"ע, חדא דכיון דבפניו נחתין לנכסיה מדין כפייה ולא בעינן דעתו, א"כ אמאי לא נחתין לנכסיה גם שלא בפניו.

ועוד קשה, דנהי דב"ד יכולים לרדת לנכסיו מדין כפייה על המצוות, דעד שאתה כופהו בגופו כפהו בממונו, מ"מ איך זוכים בזה העניים כשאינו רוצה ליתן, וגם על הרמב"ן קשה קו' זו, דנהי דנחתין לנכסיה הלוא בעל כרחו מדין כפייה, מ"מ איך זוכה בזה המלוה, ובשלמא אי שעבודא דאורייתא יש למלוה זכות

א. ומש"כ הקצוה"ח דכיון דליתיה בדין כפייה בגופו לא נחתין נמי לנכסיו, צ"ע שהרי גם שלא בפניו לא

בטל הדין כפייה ורק שאין היכי תימצי לכפותו, וכיון שאפשר לכופו ע"י ירידה לנכסיו שהם לפניו אמאי

שיעורי

ב"ב סימן ה

רבי אלחנן

קיט

בנכסים, ושפיר יכולים הב"ד להגבות למלוה את חובו מנכסי הלוה וזוכה הוא בהם בע"כ של הלוה, אבל על הרמב"ן שכתב כן למ"ד שעבודא לאו דאורייתא קשה כנ"ל.^ב

וגם קשה בדעת הרמב"ם א"א לפרש כהקצוה"ח, דהא דיורדין לנכסיו בפניו הוא מדין עד שאתה כופהו בגופו כפהו בממונו וכמש"כ הרמב"ן, שהרי הרמב"ם כתב דכופין אותו ומכין אותו מכת מרדות ויורדים לנכסיו, ואם כהרמב"ן מכת מרדות למה, הרי גם בלא שיכוהו יכולים ב"ד לירד לנכסיו.

וכן קשה על מסקנת הקצוה"ח שהוכיח כהכ"מ דיש שעבוד נכסים בצדקה, מדברי הרמב"ם דבנשתטה ב"ד פוסקין עליו צדקה ויורדין לנכסיו, ואי ליכא בצדקה שעבוד נכסים הרי שוטה פטור מכל המצוות ואמאי חייב בצדקה וכופים אותו עליה, דאף לדברי הכ"מ לא ניחא, דאפי' נימא דיש שעבוד נכסים בצדקה השעבוד בא מכח המצוה, וכיון דשוטה פטור מן המצוות ממילא ליכא גם שעבוד, ובשלמא היכא שנתחייב צדקה קודם שנשתטה י"ל דהשעבוד לא פקע, אבל מהרמב"ם משמע דגם בשעה שהוא שוטה פוסקים עליו צדקה ויורדים לנכסיו.^ג

והנראה בדעת הרמב"ם, דס"ל דבצדקה ליכא שעבוד נכסים, ובעינן דוקא כפייה בגופו עד שיאמר רוצה אני, ולכן כתב בהל' מתנות עניים דב"ד כופין אותו ומכין אותו מכת

מרדות, והיינו כדי שיסכים ליתן, דבלא הסכמתו א"א ליטול ממנו בעל כרחו דאין העניים יכולים לזכות בזה בעל כרחו, וזהו מה שסיים הרמב"ם דיורדין לנכסיו בפניו דוקא, דשלא בפניו כיון שאינו אומר רוצה אני א"א לרדת לנכסיו, ורק בפניו יורדים לנכסיו בעל כרחו, דגם ד"ז הוא מחלקי הכפייה עם המכת מרדות עד שיסכים ליתן.

ומה שכתב הרמב"ם דב"ד פוסקים צדקה על שוטה אע"פ שהוא פטור מכל המצוות, י"ל דצדקה שאני משאר מצוות, דהנה רש"י בפי' על התורה בדברים פכ"ד פסוק יט הביא דברי הספרי, דכתיב בשכחה למען יברכך אע"פ שבאה לידו שלא במתכוין, ק"ו לעושה במתכוין, אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה, ולמדנו מכאן דבצדקה ישנם שני ענינים, חיוב הגוף ליתן צדקה, ועצם מעשה הצדקה בפועל, דגם בזה איכא קיום מצות צדקה, וכדחזינן מהא דמתברך אע"פ שלא נתן הסלע לצדקה אלא נפלה מידו ועני מצאה.

והשתא י"ל דאע"פ ששוטה פטור מכל המצוות וגם ממצות צדקה, היינו מחיוב הגוף המוטל על האדם, אבל את מעשה הצדקה בפועל גם שוטה יכול לקיים דלא גרע מנפלה סלע מידו ומצאה עני, ואע"ג דשלא בפניו אין יורדים לנכסיו ליטול מהם צדקה, היינו דוקא בעל כרחו (ושלא בפניו חיישינן דילמא לא ניחא ליה), אבל בשוטה שאין לו

ג. עי' קובץ שעורים ב"ב אות מח.

לא ניחות לנכסיו. ועי' קובץ שעורים ב"ב אות תרסח.

ב. עי' ק"ש ב"ב אות תקע ותרסח.

שכתב בסוף דבריו דשמעין מדברי רבינו האי גאון וכו', דמאי דאמרינן בב"ב ח,ב אכפייה רבא לרב נתן בר אמי ואפיק מיניה ד' מאות זוזי לצדקה, עישוי הוא שעשהו וכפהו עד שאמר רוצה אני, אבל ליטול ממנו בעל כרחו בדלא אמר רוצה אני, אין לב"ד לעשות כן, דאפי' אם נודר ואתי למיהדר ביה מיקם הוא דקאי בעוון, אבל לב"ד לית ליה למעבד ביה ולא מידי, עיי"ש.

ויש בדבריו חדוש גדול יותר מבדברי הרמב"ם, דהרמב"ם מיירי בחיוב צדקה בלא נדר, כשב"ד כופים אותו ליתן צדקה, ובזה ס"ל דליכא שעבוד נכסים, אבל כשנדר ליתן צדקה י"ל דאיכא גם שעבוד נכסים משום החיוב לקיים נדרו, ולדעת הבעה"מ גם בנודר ליכא שעבוד נכסים וכמש"כ בהדיא.

וישנם כמה נפ"מ בזה אם החיוב רק בתורת נדר או דאיכא גם שעבוד נכסים, חדא בנדר צדקה ומת אם היורשים חייבים לקיים נדרו, דמדין נדר אין היורשים חייבים לקיים נדרי אביהם, ומדין שעבוד נכסים חייבים לפרוע חוב אביהם כמו בשאר חובות, ועוד נפ"מ בנדר צדקה לעני והעשיר אח"כ, די"ל דמדין נדר אינו חייב אלא כ"ז שהוא עני דאיכא מצוה, אבל כשהעשיר דתו ליכא מצוה אדעתא דהכי לא נדר, אבל מדין שעבוד כיון שכבר נתחייב ונשתעבדו נכסיו תו לא פקע החיוב, ועוד יש למצוא נפ"מ נוספות.

דעת וליכא למימר דלא ניחא ליה, אע"ג דניחותא בפועל נמי ליכא מ"מ חשיב כסתמא, וסתמא במצוות נחשב כניחא ליה.

והרמב"ם לשיטתו אזיל שכתב בהל' תרומות פ"ד הל' ג: התורם שלא ברשות וכו' אם בא בעה"ב ואמר לו כלך אצל יפות, אם היו שם יפות ממה שתרם תרומתו תרומה שהרי אינו מקפיד, ובגמ' ב"מ כב,א מוקמינן לה כגון דשווייה שליח, אבל הרמב"ם מוקי לה אע"ג דלא שוייה שליח, דמסתמא אמרינן דניחא ליה, ועי' בב"מ שם, הרי דלגבי מצוות לא בעינן ניחותא בפועל וסתמא נמי מהני.

והנה הקצוה"ח שם בסוף ס"ק ג, כתב ליישב את קו' התוס' בב"ב ח,ב ד"ה אכפיה, דאיך כופין על צדקה הא אין ב"ד כופין על מצות עשה שמתן שכרה כתוב בצידה, דכיון דבצדקה איכא שעבוד נכסים וכאילו חייב להם חוב ממש, א"כ זה שאנו כופין אותו הוא להחזיר לעניים מה שחייב להם כיון שנכסיו נשתעבדו, ומשו"ה כופין אע"פ שמתן שכרה כתוב בצידה, ולפמש"נ י"ל דהתוס' סוכרים כהרמב"ם דליכא שעבוד נכסים בצדקה, ומשו"ה הקשו אמאי כופין מדין כפייה על המצוות הא מתן שכרה כתוב בצידה.

והכי מבואר בהדיא בבעל המאור ב"ק לו,ב, דליכא בצדקה שעבוד נכסים אלא דין כפייה גרידא עד שיאמר רוצה אני, עיי"ש

(לאוין ד') דאל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס ולכן אסור הנסיון ונראה דהבין הרדב"ז דבר עמוק דאם מותר הנסיון בצדקה והיינו דמקיים המצוה שלא לשמה היינו משום דהעיקר הוא תקנתא דעני, שיקבל העני, ולא מעשה נתינה של הגברא, ולזה לא איכפת לן שלא לשמה, ולזה עשתה התורה עליו מצות צדקה חוב ממון שיתקיים אפילו בעל כרחו ובלי כפי"י משום דלא בעינן הגברא ועשייתו אלא שיתקיים המצוה עבורו והעיקר שיקבל העני ומהאי טעמא גופא מותר הנסיון.

➔ **ונראה** דכל כי הך מצוה דהעיקר הוא קבלת העני ולא העשי"י נראה דרומה הוא למש"כ הגר"ח בהל' קרבן פסח דמצות קרבן פסח דהעיקר הוא דקרב הפסח עבורו שייך שתהא בה קיומא גם לקטן. וה"ה נראה דשייך מצות צדקה בשוטה דהעיקר הוא שתתעביד המצוה. והרי חזינן דשעבדה תורה נכסי השוטה לפי הכס"מ הגם דלאו בר חיובא ודעת הוא כלל. משא"כ בר חיובא בלי כפי"י ואינו רוצה לצאת מצותו נראה דזה גרע טפי דאינו רוצה ואין אדם יוצא מצוה בעל כרחו ואין יורדין לנכסיו מצד שעבוד נכסים גרידא. אבל לנכסי שוטה שפיר נחתינן, למצותו, לא גרע מעשי"י שלא לשמה דלא איכפת לן במצות צדקה. ובוה פליג הרדב"ז על תוס' דכיון דעיקר המצוה הוא קבלת העני בזה שווי רחמנא חובה על הגברא לקיים מצותו אפילו בעל כרחו ואפילו בלי כפי"י כלל וגם דאולי לא שייך במצוה כי האי כללא דאין אדם יוצא במצוה בעל כרחו כיון דהעיקר הוא קבלת העני והנותן, בעל הממון יוצא המצוה בממילא.

אלא דהעירו לי בזה דברמב"ם פ"י הל' דיעות הל"ה איתא דלאו דלא תנסון הוא בכביא דאסור לנסותו יותר מדאי ולא כתב כהסמ"ג דהוא איסור לעבוד ע"מ לקבל פרס. אולם נראה דיעויין במנח"ח (לאוין תכד) בלאו דלא תנסון דהביא מהפרשת דרכים דדייק דהרמב"ם הביאו לענין נביא ובסמ"ג הנ"ל הביאו לענין מצוות דאסור לעשות מצוה ולנסות בה הקב"ה ומשום דהוי שלא לשמה והחינוך הביאו לענין שניהם ומשמע דס"ל הפרשת דרכים דאיכא בזה פלוגתא ולשיטת הסמ"ג והחינוך קאי לא תנסון על מצות ג"כ וכתבו משום דאסור לעשות המצוות שלא לשמה ולדידהו שפיר י"ל כמש"כ.

דהוי ממון שיש לו תובעים. וקשה הא כל אתי ליד גבאי כבר זכו עניים וע"כ דהתם הוי ממון שאין לו תובעין. וצ"ע מה מהני סברא זו דהוי ממון שאין לו תובעים הא כתב רש"י ב"ק (צג:): דממון שאין לו תובעים לאו גזל גמור הוא הא גזל מיהא הוי ולמה מותר לשנותה. לפני דאתי ליד גבאי אם יש דין אמירתו לגבוה בצדקה וזכו בהם עניים. ואחר דבא ליד גבאי דחזינן ה"א מהמחנ"א דאפילו תנאי לא הוי מועיל הוי מועיל ממון שאין לו תובעים וכן מכבאר למעשה מהש"ך והט"ז דזה הטעם דמותר לשנות בלא גבו לעני מסויים מדחילקו דהתם זכה ממש ולא חילקו דהתם לא גבו על תנאי כדמשמע מהרא"ש דזה הטעם, אלא דזכו, הא לעולם זכו, אלא דהוי ממון שאין לו תובעים וצ"ע הסברא בזה.

במצות צדקה

א.

דף ח : דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבון לפי שממשכנין על הצדקה אפילו בע"ש וכו' כי הא דרבא אכפיה לרב נתן בר אמי ושקיל מיני' ארבע מאה זוזי לצדקה, ע"כ. והקשו בתוס' הא צדקה הוי מ"ע שמתן שכרה כתוב בצדה ואין כופין עליה.

וייעויין בקצה"ח (סימן לט, וס' רצ) דהביא מהכסף משנה דהא דכופין היינו משום דאיכא שעבוד נכסים בצדקה ולא משום כפי"י על המצות. וכ"כ ברדב"ז פ"ז מתנות עניים. ונראה דאפילו אם תוס' מודה להו בדיניהו דאיכא שעבוד נכסים בצדקה ס"ל דעדיין תליא בדין כפי"י על המצוות כמש"כ ר' אלחנן (אות מ"ח) דהשעבוד נכסים בצדקה תליא בהמצוה. אלא דהקשה ע"ז הק"ש שם משוטה דמכבאר ברמב"ם סוף הל' נחלות דפוסקין צדקה על השוטה וע"ז כתב הכס"מ חידושו דהיינו משום שעבוד נכסים אבל הוא ס"ל דשע"נ דצדקה אינו תלוי בהמצוה אבל לתוס' דתלוי בכפי"י על המצוות הא שוטה לאו בר חיובא הוא.

ונראה בזה דהנה ברדב"ז שם כתב על זה דאיכא חוב ממון ושע"נ בצדקה דהוא משום דהוי תקנה להעני והביא ע"ז ראי' דהא מותר הנסיון בצדקה ולכאורה הענין תמוה דמה ראי' הביא מזה. ונראה הכוונה דאיסור הנסיון הוא משום דרוצה התורה שיעשה אדם מצוה לשמה וכמש"כ הסמ"ג

להגמ' דהבי"ד יורדין לנכסים, וטעמא דכיון דעצם הנכסים משועבדים למלוה, א"כ פשיטא דהבי"ד יורדין לנכסי הלוה, שהרי הוא מונע את המלוה מליטול הנכסים המשועבדים לו, והרי זה כמי שמעכב נכסי חברו בידו, דכל כה"ג יש כח לב"ד להציל עשוק מיד עושקו, ולמנוע בעד הלוה מלגזול ולעכב בידו ממון חברו, אבל אי נימא דשעבודא לאו דאורייתא, א"כ נמצא שאין להמלוה שעבוד על עצם הנכסים, ורק שעבוד הגוף על הלוה הוא דאית לי, וכל כה"ג לא חשיב כשמונע הלוה מהמלוה לגבות דגזול ממש נכסים ממנו, שהרי אין הנכסים עצמם משועבדים להמלוה, אף שיש לו שעבוד הגוף, היינו רק לענין שאם יפול לידו מנכסי הלוה יזכה בהם, אבל כשהלוה מעכב מלגבות אינו נחשב שגזול ממנו נכסים, אלא רק שאינו מניח לו לגבות חיובו, וזוה לא מקרי להציל עשוק מיד עושקו, וע"כ פריך הגמ' דמאיזה דין יש כח לבי"ד להתערב בדבר, וזהו דמשני הגמ' דהו"ל כאומר סוכה איני עושה וכו', והיינו דמדין כפי' על מ"ע יש לבי"ד כח להתערב בדבר, ולזה כתבו הראשונים וכמו שהבאנו מהרמב"ן סוף ב"ב, דאי"צ דוקא לכפותו בעצמו, כי אם דמדין כפי' על מצות עשה אפשר לכופו בממונו ג"כ, ואולם כ"ז הוא לענין עצם הכפי' והירידה לנכסים, דיש לבי"ד כח לכופו בממונו מדין כפי' על מ"ע, אמנם מה שמשתנים דיני הממונות והמלוה זוכה בנכסי הלוה שבאו לידו על ידי כפי', אי"ז משום הדין כפי' על המצוות, כי אם מצד השעבוד הגוף וזכות הממון שיש לו על הלוה, וכנ"ל דאף אם שעבודא לאו דאורייתא הוא לענין שעבוד נכסים אבל שעבוד הגוף איכא לכ"ע בחוב ממון, ומשו"ה הוא דמשתנים דיני הממונות כשכופין להלוה, ומעתה א"ש דכ"ז שייך דוקא

במלוה וכיו"ב משאר חיובי ממון דאיכא שעבוד הגוף וכנ"ל, אולם בחזרת רבית דהוא רק מצוה אבל אין בזה שעבוד הגוף וזכות ממון, ל"ש לכופו ולרדת לנכסיו, ומשום דיני הממונות לא ישתנו כיון דאין בזה להלוה על המלוה שום זכות ממון, ואף דין כפי' שייך גם על הנכסים, מ"מ לא נועיל בזה כלום במה שנרד לנכסיו כיון דהלוה לא יזכה בהנכסים שיבואו לידו, וע"כ אין יורדין לנכסיו אלא רק כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ויתן בעצמו. וא"ש היטב בזה הא דפסק השו"ע דאין יורדין לנכסים בהחזרת רבית דלא דמי לפריעת בע"ח מצוה וכמש"נ. עכ"ד הגרש"ש זצ"ל.

אלא דלפי"ז תקשי באמת קושית החו"ד והקצוה"ח דמ"ש דבצדקה נחתינן לנכסי' וכמ"ש השו"ע י"ד סי' רמ"ח וכנ"ל, וצ"ע.

קפת) וברמב"ם פי"א מה' נחלות הי"א, ומי שנשתטה או שנתחרש בית דין פוסקין עליו צדקה אם הי' ראוי. ובכס"מ כתב ואפשר לומר שטעם רבינו משום דמסתמא כל אדם ניחא לי' למעבד צדקה בממוני', וגם כי ממונו של אדם משועבד לעשות ממנו צדקה. ובקצוה"ח סי' ר"צ סק"ג פי' כונת הכס"מ במש"כ דממונו של אדם משועבד לעשות ממנו צדקה, והיינו דאיכא שעבוד נכסים בצדקה, דהוא משום דבכל מצוות של ממון איכא שעבוד נכסים, והוכיח כן מהא דבפדיון הבן איכא שעבוד נכסים, כמבואר במתני' פ' יש בכור, וכן מהא דדורשין מביאין עולת יולדת אף בלא הפרישתה מחיים למ"ד שעבודא דאורייתא כדאיתא בקידושין ד"ג ע"ב, ולפי"ז כתב בהמשך דבריו לחלק בין כל מצוות של ממון לחזרת רבית, דבחזרת רבית כיון דגלי קרא דלכרי' לא אזהר, ואין הבנים מחוייבים

שיעורי

דף ח' ע"ב

רבי שמואל

רנא

להחזיר הרבית, א"כ בזה גופא גילתה התורה דליכא שעבוד נכסי בחזרת רבית, וע"כ אין יורדין לנכסיו בחזרת רבית, וכמ"ש השו"ע, ולא תקשי מצדקה דיורדין לנכסיו, ומשום דהתם ליכא גילוי מיוחד שאין שעבוד נכסים, וע"כ הדר דינא דאיכא שעבוד נכסים, כמו בכל מצוות של ממון, עכ"ד וע"ש.

אמנם לקושטא דמילתא דבר זה צ"ע לומר דיש שעבוד נכסים בכל מצוה, דבפשטות שעבוד נכסים שייך רק בחיובי ממון, אבל לא במצוות אף אם הם מצוות של ממון. ואף דבקצוה"ח הוכיח מפדיון הבן דאיכא שעבוד נכסים, י"ל דפדיון הבן הוא חיוב ממוני של חמש סלעים ולא רק מצוה לתת, וע"כ הוא דאיכא שעבוד נכסים, וכן י"ל ג"כ בקרבנות דלהקדש יש זכות עליו שיביא קרבן, ושפיר שייך בזה שעבוד נכסים, אולם בכל מצוות עשה שאינם חיובי ממון מה"ת יהא שייך בהם שעבוד נכסים. ומה שכתב הכס"מ דבצדקה איכא שעבוד נכסים שממונו של אדם משועבד לעשות ממנו צדקה, י"ל דאין זה מטעם דבכל מ"ע איכא שעבוד נכסים, אלא דהכס"מ חידש דצדקה הוא חיוב ממוני לתת צדקה, וע"כ שייך בזה שעבוד נכסים, וכן הוא באמת לשון הרדב"ז בהל' מתנות עניים פ"ז ה"י שכתב בתו"ד, דשאני מ"ע של צדקה שיש בה תקנה לעניים והרי הוא כחוב עליו, וכופין אותו לפרוע חובו, ויורדין לנכסיו כאשר עושין למי שמסרב לפרוע החוב אשר עליו ע"כ. ומבואר מדבריו דצדקה הוא כחוב ממון ומה"ט הוא דיורדין לנכסיו וכמו בכל חוב דעלמא, וזהו כמ"ש בדעת הכס"מ שכתב דאיכא שעבוד נכסים בצדקה, דהוא משום דצדקה הוא חוב ממוני.

ולפי"ז א"ש ברווחא החילוק שבין צדקה לחזרת רבית, דבצדקה נחתנין לנכסי ובחזרת רבית אין יורדין, והוא משום דרק בצדקה דהוא חוב ממוני בזה איכא שעבוד נכסים וע"כ יורדין לנכסיו, ומשא"כ בחזרת רבית דלא הוי חוב ממון כי אם מצוה גרידא ובה ליכא שעבוד נכסים וע"כ לא נחתנין לנכסיו, ואי"צ למש"כ הקצוה"ח דבחזרת רבית איכא גילוי מיוחד דליכא שעבוד נכסים, אלא דבאמת כל היכא דהוא רק מצוה ליכא שעבוד נכסים, ורק בצדקה הוא חיוב ממון וע"כ איכא שעבוד נכסים.

(קפט) **איכרא** דבפשטות אם לא נימא כהכס"מ הנ"ל, י"ל דצדקה אינה חוב ממון ורק מ"ע הוא דאיכא, ובמ"ע באמת ליכא שעבוד נכסים, [וכמו דחזינן בחזרת רבית דליכא שעבוד נכסים], והא דפסק הרמב"ם דנחתנין לנכסי בצדקה נצטרך לומר בהכרח דהוא מטעם כפי"ע על המצוות דעד שאתה כופהו בגופו כפהו בממונו, וכמ"ש הראשונים לענין פריעת בע"ח מצוה, אלא דלפי"ז יצא לנו חידוש גדול דאף היכא דנחתנין לנכסי רק מדין כפי"ע על המצוות גרידא ולא מטעם שעבוד נכסים, ג"כ נעשה השתנות בדיני הממונות, ויזכה העני בהנכסים, דאם לא כן תקשי מה יועיל שיכפוהו בממונו הא מ"מ לא יזכה העני בנכסים, וע"כ צ"ל דגם בדין כפי"ע על מ"ע נעשה השתנות בדיני הממונות. ואולם לפי"ז שוב יקשה מאי שנא דבחזרת רבית אין יורדין לנכסיו, ולמה לא נימא גם שם דעד שאתה כופהו בגופו כפהו בממונו וישתנה גם דין הממון אחר הכפי"ע בממונו וכמ"ש בצדקה. וצ"ע באמת וכקושית החות דעת.

[והנה] משכבר הימים אמרנו לבאר ענין זה בדרך אחרת, דבאמת בצדקה אף

אומר איני יודע חייב, דברי ושמא צרי עדיף, כשילך אחד למדה"י יהי כל אדם נאמנים אלל הצ"ד לטעון מה שיראו והצ"ד יגבו להם מנכסי הנחצב, ומכבר ראיתי צילדותי צספר בני ליון להגאצ"ד דלצדוכה ז"ל בדבר קושיית הפנ"י למד"א צרי ושמא צרי עדיף א"כ למה לא יחזירו אצידה צלה סיומנים משום שהתוצע עוטן צרי והמואל הוא שמא, ותירץ כנ"ל דהמואל אינו צעלים והספק הוא אם הוא של זה התוצעו או של אחרים, והאחרים הא אינם טוענים שמא צפנינו והוי צרי לזה ותידך לא ידענו מה עוטן וכה"ג אינו צדין צרי ושמא צרי עדיף ודבריו ז"ל נכונים ופשוטים, וה"כ ענין טענין ליתמי לפמ"ש"כ שהוא כספק צרי אינו צכלל דינא דצרי ושמא, ואינה נאמנת לר"ג ור"א אלל כשהבעל עלמו עוטן שמא.

וראיתי צספר דצרי משפט לסי ק"ז שהוכיח דשיעת צעל התרומות ז"ל דטענין ליתמי לא הוי אלל כטענת שמא שהצבע"ת ז"ל שער ל"ד ח"צ [ורמזו המל"מ פ"ד משאלה] הקשה צהא דמלוה ע"פ אינו גוצה מן היורשין דחיישין שמא צבר פרע האצ והא הוי אלל היתומים איני יודע אם פרעתי לחייב ותירץ דלא מיתחייב צאיני יודע אם פרעתי אלל היכא דהו"ל למידע [וכה"ג הקשה צעה"ת ז"ל צהא דיתומים גובין צשער אציהן אע"פ שהנחצב טוטן צרי פרעתי והם אינם יודעים, וצאצוכן כה"ג אי עטין א"י אם נפרע, אינו גוצה, ותירץ כנ"ל דזכו דוקא היכא דהו"ל למידע] והשתא אי טענין ליתמי הוי צגדר טענת צרי אינו שייך כלל לדין איני יודע אם פרעתי ונדחק שם צדצ"מ ליישב ההיא דרפ"צ דכחוצות דמוכח דטענין ליתמי הוי צגדר טענת צרי ע"ש מש"כ ולא הצנתי האיק מתיישב לשון הגמי לדבריו ז"ל. ולפמ"ש דטענין ליתמי הוי צגדר ספק צרי אתי שפיר לפמ"ש"כ צקל"ה"ח סי ע"ה סק"ה דטעמא דאיני יודע א"פ

הייב אינו אלל משום ספק איכור גזל כיון דאינו יודע צפיטורו וצרות לו שנתחייב ע"ש, וא"כ גם לכשנאמר טענין ליתמי ויהא כספק צרי נהי דליכא טענת שמא עכ"פ אחתי ספק איסורא איכא לגבי היורשין והוא צחזקה חיוצ ויהחייבו לשלם מכה ספק איכור גזל ולזה תירץ דעיקר חיוצ דא"י א"פ הוא צדכו"ל למידע והוא פשע צמה ששכה דמשו"ה מתחייב לחוש לספק גזל הא צלה הו"ל למידע הדרינן לכללא דספק ממונא לקולא מדינא ואין כאן ספק גזל כיון שכך הדין דספיקו פטור וכמו שהאריכו האחרונים ז"ל ע"י קונטרס הספיקות כלל א'.

ושו"ר דאתי שפיר אפי' אם נאמר דטענין ליתמי מחשב כטענת צרי ממש דמ"מ זה לא מהני אלל למשוי להו תורת טענה מעליא, אצל מ"מ מידי ספק גזילה לא נפיק להו כיון צצמליאות אינם יודעים מאומה וא"כ לענין דין איני יודע אם פרעתי חייב לא יועיל כלל ענין טענין ליתמי לצעל ע"י כן את האיני יודע שלהם כך ללענ"ד נכון צעה"י צסצרה ומשו"ה הולרך צעה"ת ז"ל לצאר דצדלא הו"ל למידע ליכא כלל דינא דאיני יודע אם פרעתי חייב.

סימן ח

אי איכא שעבוד נכסים לצדקה

ב"ב ד"ה ע"צ ממשכנים עג הלדקה אפי' צע"ש כי הא דרצח אכפ"י לרנצ"א כו', וצתוס' הקשו דהא הו"ל מ"ט שמתן שכרה צלדה דאין צ"ד מוצהרין עלי' ותלרו דאכפ"י צדצרים א"י דמיירי שקצלו עליהם שיכופס הגצאי א"י משום דצלדקה איכא נמי הרי לחוין לא האמץ ולא תקפוץ א"י גם צמ"ט שמתן שכרה צלדה יכולים צ"ד לכוף רק שאין הצ"ד מוצהרים ומחוייבים צזה, וצשעמ"ק כתוצות דמ"ט ע"צ צשם הריעצ"א ז"ל מהרץ

דין חוב ושעבוד נכסים, ורק משום חיוצא דמלוה דרמיא עליי אחינן לכופו [ולכן הקשו דהא שכרה צלדה] ולריך עעמא דמי"ש מקרצנוה ערכין ופדה"צ דחל שעבוד נכסים מפאת חיוצא שהייצתו תורה.

ונלענ"ד צ"ח צע"י דצלדקה ח"א לכופו ליתן מלך חיוצא ממון ושעבוד

נכסים משום דהו"ל ממון שאין לו תוצעים כדאיתא צ"ק דל"ע ח' ע"ש וכן בחולין דק"ל מצואר דהמזיק מת"כ או שאכלן פטור מה"ע דהוי ממון שאין לו תוצעים, וממילא ליכא נמי שעבוד נכסים כלל, דכה"ג מצואר צצכורות דמ"ה צשני יוסף צ"ש שילא עליהם שט"ח [דכל אחד מלי מדחי ולומר שהשני הוא הלוה] וקנו שדה צשותפות אט"פ דאיכא ממ"י על שדה זו קאמר רבא כיון דמהם ח"א לתצוע חין גוצין מנכסים דכל דליכא ליה ליכא ערב וכן צאידך גוונא דהתם שלקה אחד שדה מצבירו דממ"י נשתעבדה, מ"מ חין גוצין מטעם ה"ל דליכא ליה, ולכאוי ק"ו הוא ומה התם דצחמת איכא ליה רק שכלוה יכול לשקר ולומר שלא הוא הלוה, ומ"מ כיון שצפועל ח"א לתוצעו ליכא נמי דין גציי מנכסים מחמת שעבוד, כש"כ הכא צממון שאין לו תוצעים שצחמת מדינא חין כח לתוצע, דלא חל נמי שעבוד נכסים לומר דנכסוי ערבין ל"י [ואין לומר דשאני הכיה דצכורות דכיון דאין מוכח מתוך השטר מי הוא הלוה הו"ל שטרא כמאן דליתא והוי מלוה ע"פ שהפקיעו חכמים השעבוד דהא לא הפקיעו צמע"פ אלא שלא לגבות מלקוחות, אבל מדידיי הא גוצין גם מלוה ע"פ וזה מוכרח דהא מה"ע דכל דליכא ליה ליכא ערב מצואר התם גציי פדה"צ דאין גוצין והרי פדה"צ הוי מלוה הכתובה צתורה דכחצובה צשטר דמי ע"ש כל הסוגיא] ולכן ח"א להצדק לכפות על הצדקה משום ענין חוב ושעבוד נכסים, אלא מטעם כפי לקיומא דמלוה דרמיא עליי, משא"כ קרצנות וערכין

דלדקה שאני מכי מ"ע שמתן שכרה צלדה, דילפינן צר"ה ד"ו ועשית אזכרה לצ"ד שיעשוק וקאי על כל מה דכתיב צקרא וכתם כתיב נמי לדקה דצפיק זו לדקה כדאיתא התם, ואע"פ דקרא איירי צנודר [ולא מלך מ"ע דלדקה] מ"מ לא מכה לתא דנדר כופין אלא מפני מחסורם של עניים וה"ה דכופין צמה שמחוייב מדין מלות לדקה ע"ש.

והתוס' שלא תירצו הכי נראה לכאוי דסצרי דאזכרה לצ"ד שיעשוק הוא לקיומא חיוצא דנדר, ולא משום לתא דזכות תציעת עניים. ול"ע דהא צהאי ענינא כתיב נמי מעמך ואמרי צפ"ק דנדריים מעמך זה לקט שכחה ופיאה ולכאוי על כל מה דכתיב התם קאי ועשית אזכרה לצ"ד שיעשוק וח"כ עכ"ל דמפני מחסורם של עניים הוא דכופין שהרי צלקט ושכחה ליכא כלל מטעם נדר ול"ע, וכנראה שלא נתכווין הריטב"א ז"ל צמאי דפשיעה ל"י דלאו מחמת לתא דנדר אזכר רחמנא שיעשוק, דהא צלקט ושכחה ליתא מטעם נדר. ולהתוס' ל"ל כיון דכתיב ועשית כאשר נדרת ע"כ משמע דדין ועשית [דהיינו אזכרה לצ"ד שיעשוק] אינו אלא אכאשר נדרת היינו צמה שהתחייב מדין נדר.

ובקצה"ח סו"ר ר"ל כתב לתרץ עפמש"כ הכ"מ דאיכא צלדקה שעבוד נכסים כשאר חוב וכן נראה כיון דקיי"ל שעבודא דאורי"י צמלוה ע"פ ומכש"כ צמלוה הכתובה צתורה ולא גרע מלות לדקה ממלות פדיון הבן דאישתעבד נכסים כמצואר צפ"י יש צכור, וכן צקדושין ד"צ גציי עולת יולדת דהיורשין חייבים משום שעבודא דאורייתא [וצערכין ד"כ גציי ערכי עלי ומת יתנו היורשים] וח"כ שפיר כופין על הצדקה מלך תציעת ממון ושעבודא, לא מלך חיוצא המלוה [דהא מתן שכרה צלדה] וכדרך שצקקין לכל תוצע עכ"ד הקל"ח, והראשונים ז"ל שלא תירצו הכי מוכח דסצרי דליכא צלדקה

שכח חיוז מצורר שפיר נחתינ לנכסי מדין שעבוד.

אלא דאכתי תקשי מפדכ"צ דמצורר הכס דחל שעבוד נכסים והרי גם פדכ"צ הו"ל ממון שאין לו תוצעים דהא מלי מדחי לכל כהן ולומר דלאחרונה יהיצנה וכמצורר בהדיא בחולין שם דמתנות כהונה הו"ל ממון שאין לו תוצעים ומשו"ה פטור כשהזיקו או שאכלן ואפי"ה נחתינ לנכסי וגזינן אפי' מלקוחות, ומלאתי במהרי"ט חלגזי ז"ל פ"ה דצבורות אות ע' שכבר עמדו בזה הראשונים ז"ל והריטב"א ז"ל ושטה לקדמון אחד ז"ל תירלו דמיירי במכירי כהונה דהו"ל יש לו תוצעין, הא לא"ה באמת אין גזינן מדין שעבוד, מטעם ממון שאין לו תוצעים ע"ש, וא"כ אחי שפיר דמה"ט גם בצדקה ליכא מדין שעבוד.

ועוד נראה בזה ע"פ המצורר בצבורות דנ"א ע"צ אהא דתנן מת לאחר שלשים אע"פ שלא נתן יתן כו' [משום דכבר נתחייב צפדה"צ ונשתעבדו נכסים] מנלן ארשב"ל אחי ערך ערך מערכין, ר"ד אר"י וכל צבור צניך חפדה ולא יראו פני ריקס מה להלן יורשין חייבין כו' ופירש"י ז"ל דצערין וקרצנות פשיטא לן דירשין חייבים כדתנן צערין ד"כ יתנו היורשים וצקצנות תנן האשה שהביאה העאתה כו', אבל עכ"פ צריך ציבור למה פשיטא לן טפי צקצנות וערכין דאיכא שעבוד משום דשעבודא דאורייתא אי"נ מלוה הכתובה צתורה ככתובה צשער, ולענין פדכ"צ צריכין ללמוד בגז"ש מהתם הא האי טעמא גופא דשעבודא דאורייתא אי"נ מלוה הכתובה צתורה כו' איכא נמי צפדה"צ, אבל לפמשי"ת הדבר מצורר דצקצנות וערכין איכא תוצע דהיינו בגזר ולכן פשיטא דגזינן מפאת שעבודא דאורייתא, אבל צפדה"צ הא הו"ל ממון שאין לו תוצעים והי' ראוי לומר דליכא שעבוד כיון דליכא כח לתצט, אלא דנלמד מגז"ש מקרצנות או ערכין דאיכא צפדה"צ דין

שעבוד כדחתם, וא"כ אין זה אלא צפדה"צ מגז"ש מגז"ש דערך ערך מקרצנות אבל בכל מת"כ או ממון עניים דליכא גז"ש דדרינן לכללא דצממון שאין לו תוצעין ליכא שעבודא.

ואפשר דבאמת אין דין הגז"י והשעבוד נכסים, מכה זכותי הכהן צפדה"צ, אלא הוא כענין קרצנות דעיקר דין פדכ"צ הוא משום דכתיב הקדשתי לי כל צבור, וחייב לגבזה שיתן דמיו לכהנים, כענין שאמרו צצ"ק דף ק"ט גזי גזל הגר לה' לכהן קנאו ה' ונתנו לכהן, והוי עכ"פ תציעת גבזה, ומשו"ה איכא דין שעבוד דאיכא תוצע, אבל מלד זכותי הכהן אפשר דאין הכי נמי דליכא דין שעבוד משום דהוי ממון שאין לו תוצעים ולכן בצדקה נמי ליכא דין שעבוד מה"ט דהוי ממון שאל"ת.

ואולם באמת דצדקה איכא תרי דינים, דאיכא מלות צדקה בכלל, ואיכא חיוז פרטי ליתן לעניי העיר דרמו עלי' וחיוז זה נראה דהוי שפיר ממון שיש לו תוצעים דהא בגבאי הוא כשלוחם, וכן מה שמחוייב ליתן לכל עניי הצא דבר מוטע ע"י ציו"ד סי' ר"ג שפיר הוי כממון שיש לו תוצעים דהא מתחייב לעני מצורה, וצזה שפיר י"ל דאיכא נמי שעבוד נכסים, ועל כיו"צ הוא דכתב הכ"מ דאיכא שעבוד נכסים בצדקה וע"י מש"כ צעה"י בחלק צ' סי' י"ח אות צ', ושיעור הצדקה שחייב לעניי דרמו עליהו הוא, שצצירוף הצדקה של כל בני העיר כשיתן כ"א לפי ערכו, יהא בזה לרכי העניים כפי הרגלם [צעניות], וזהו מה דאמרו צנדרים דס"ה ע"צ מאי דמטו לי לפרנסו צהדי כו"ע מפרנסנא לי ע"ש, וצדקה זו צעניים דרמו עלי' אין לו צהם עובה"י דהא מחוייב לעניים מיוחדים אלו.

אמנם מי שידו משגת ויכול להוסיף להרווחתם של העניים וכן לחלק לעניי עולם חייב ליתן מדין צדקה בכלל, ודעת מהרי"ל ז"ל דמעט כספים דאורייתא

נכסיו, ואם יהי' מציאות שלא יהי' עניים כלל אינו מחויב כלל לתת, ואע"ג דלא יחדל אביון מקרב הארץ, מ"מ חיובו הוא תמיד מחמת דברגע הזאת חייב, אבל לא שהחיוב הזה גורם חיוב לעולם שיהי' שייך שיעבוד נכסים, דענין שיעבוד הא הוא מדין ערבות, והערב הא אינו חייב אלא מפני שכבר נתחייב הלוה, וזה שייך רק בחיוב שאפי' אם אח"כ לא יהיה הענין שגרם להחיוב מ"מ נשאר החיוב, אבל בצדקה מצותו של עכשיו מחייבתו ולא שייך ע"ז שיעבוד כיון דלעולם לא יהיה אלא חיובא דגברא, ובכל ערב הוא חייב בעד חיוב שנתחייב הלוה, ולא בעד שכעת יש דבר המחייב אותו, ולא שייך בצדקה שיעבוד נכסים. (מהדור"ק)

דף ט' ע"א. הני מילי היכא דליכא אדם חשוב. בנימוק"י מבואר דלכן לא יכולים לתקן בני האומנות בלי הפרנס כיון שתקנתם נוגע גם ליתר בני העיר דמתייקר השער ולא כל כמינייהו דבעלי האומנות לעשות תקנות ולגרום הפסד לבני העיר, וצע"ק דא"כ אם פרנס לבד סגי לגבי הפסידים של כל בני העיר, למה לא יוכל תמיד הפרנס לבד לעשות תקנה לבני העיר, דהא כאן לא היו בני העיר רק הטבחים, ומ"מ אם רבא היה מסכים לתקנתם היה מהני, הרי דהוא לבד יכול לתקן תקנות בתור פרנס העיר אע"ג דזה נוגע לכל בני העיר וצע"ק. (מהדור"ק)

שם. הנ"מ היכא דליכא אדם חשוב. בחו"מ (קע"ו סעיף ג') כתב

בא"ד. ולריצב"א וכו' אינכם מוזהרין וכו'. אפשר לומר לפי"ז די ש מצוה לכופף אלא דאין נענשין אם לא יכופו, אלא דא"כ למה אמר להם שבקוהו ומה ירע לו אם הם רוצים לקיים מצוה, וע"כ משמע דאין כלל מצוה. לפי"ז יש לעיין הא כל מה דיכולים להכריח ולכופף הוא רק מדין ב"ד, וכיון דאין שום מצוה למה יוכלו לכופף ואיזה דין ב"ד יש עליהם בזה, וכי כל מה ששלשה אנשים רוצים לעשות דבר הרשות נקראים ב"ד, וכיון דאין מדין תורה דין ומצוה לעשות אינם נקראים ב"ד ואיך יכולים לכופף.

בא"ד. בקצוה"ח (סי' ר"צ) תירץ קושייתם דהאיך אכפייה כיון דהוי מ"ע שמתן שכרה בצדה, לפי דברי הכס"מ דבצדקה הוי שיעבוד נכסים ולכן גובים שפיר כבכל שיעבוד, והנה הראשונים נטו מזה ולא ס"ל דהוי שיעבוד נכסים, והטעם בזה אפשר לומר דלא מצינו שיעבוד על דבר שאין לו שיעור, ואפי' אם יכול אדם לחייב עצמו בדבר שאינו קצוב אבל בשעת הגביה כבר ידוע וקצוב, אבל צדקה שזה לעולם לא יהיה קצוב מה"ת לא מצינו ע"ז שיעבוד נכסי.

מלבד זה אפשר דשיעבוד שייך רק בחוב כזה שע"י שנעשה חיוב עליו חייב לעולם, אבל לא מצינו חיוב ושיעבוד נכסים על חיוב שאינו עושה דין חיוב על אח"כ, ובמצות צדקה הא כשיש כעת עני הוא מחויב אליו, אבל משום זה לא יתחייב לעולם אליו, דהא אם יתעשר העני או ימות לא נימא דכבר נתחייבו

אבל כאן ההכרעה מתי ראוי לכפות נמסרה לידי הגבאים, וזוהו גם אם כח הכפי' בתורת שלוחי ב"ד מיהו שפיר מקרי מנוי של שררה, דמסור בידם להשתמש בשבט או לחדול מזה.

חטול שזר זה עכ"ל, הרי דנתבאר בדברי רש"י ז"ל דכל עיקר היסוד דמתן שכרה בצדה הוא מצד דהוה גלוי על העשה, שזוהו אין לכוף, ולפ"ו צטלה טענת המנ"מ, דהא כל הנך עשין, נהי דלא נכתב בהו שכר בפני"ע, הא הכל כלול במה שנתגלה כאן דעל מנחת נדקה אין לכוף, דרק מפסיד שכר.

ב) ובזה מתורץ קושיית הקל"ח (כ"ו סק"א) שהק' על המרדכי והט"ז שכתבו דאע"פ שאין לכוף על נדקה, מ"מ היכי דנדר שפיר כפי"ן, והק' דהיא גופא ק"ל מ"ש נודר מנדקה, דהא טעמא דאין כופין על הנדקה היינו משום דמ"ע שמתן שכרה בצדה דכתיב למען יברכך וא"כ נבחר מי לית לי' האי ברכה ברכת ד', וכו' ואי משום דנבחר איכא נמי לאו דלא יחל וכופין על הלאו, הא בנדקה גופי' נמי איכא ב"י לאוי טובא לא תקפוץ, ולא תאמץ ואפ"ה אמרו דאין כופין על הנדקה וכו' עכ"ל. ולפמשי"ת מרש"י לק"מ, דנהי דיש לו שכר, מ"מ ל"ש להך כללא, דהא אין לנו אלא מה שנתגלה, ולכן כל העשין והלאוין שיש לעולם בכל נדקה עליהם שפיר נתגלה, דאין לכפות, דמאחר דבכל פעם שעובר על הך עשה דנתן חתן הוא ג"כ עובר על עשה דוחי או שאר עשין ולאויין, א"כ כלול בגלוי זה דעל כל זה אין כופין. אבל מהיכי תיחי לכלול זוהו נדר דוה עוד עשה ולאו בפני"ע וע"ז ליכא שום גלוי, ושוב שפיר כופין נבחר לנדקה גם על עשה דנדר וגם על הלאו, ובפרט לפי מה שהביאו דין מבואר בקרא בגמ' ר"ה (ו' ע"א) ועשיית אזהרה לב"ד שיעשו, ובע"כ דוה על נדר והך דאין כופין היינו בלי נדר. ודוק.

ג) ובזה יש ליבד משה"ק בקל"ח (כ"ו סק"ט) על מה דפסק ברמ"א בשם הרמב"ן דאין כופין על מנחת השבת העבט כיון דמת"ש בצדה, והק' הקל"ח הא איכא נמי לאו, דכתיב לא תשכב ועבטו אלנך, ולפי התוס' דבנדקה כופין מפני הלאו, וכ"כ ב"י גם בשם הרמב"ן דכופין, א"כ גם בעבטו הול"ל כן. והנה בב"י שם לא נזכר דלרמב"ן הטעם דכופין בנדקה מפני הלאו, דהביא דברי הרמב"ן בסוגיין ולא נזכר שום טעם אלא דבעשיר כופין. ועל עיקר טענת הלאו, הא לפמשי"ת בשם רש"י ל"ש טענה זו בעבטו, דהא בכל ענין שלא השיב העבטו עובר בלאו, ע' רמב"ם (מלוה פ"ג ה"ה) עבר ולא השיב לו כלי היום ביום וכלי הלילה בלילה עובר בל"ת שנאמר לא תשכב בעבטו לא תשכב ועבטו אלנך וכו' ע"ש. וא"כ בע"כ דגם על הלאו איכא גלוי שלא לכוף. ונראה ד"ל דבנדקה נמי הוה הטעם משום לאו, ומ"מ יש לחלק לפי מה דמבואר ברמב"ם (מתנ"ע פ"ז ה"ב) דהלאו הוא דוקא ברואה עני מתקש והעלים עינו ממנו. וא"כ י"ל דזוהו ליכא גלוי משום דקרא דמתן לו הוא מ"ע בכל ענין, וע"ז איכא גלוי, והיכא דאיכא נמי לאו ליכא גלוי, משא"כ גבי השבת העבטו, דכל היכא דאיכא עשה איכא נמי לאו.

אמנם משמעות דברי התוס' אינו כן, אלא משמע דבכל ענין כופין על הנדקה מפני שיש זוהו לאויין, ומשמע דס"ל דבכל ענין שמנחה בעשה איכא נמי לאו, וא"כ בע"כ משמע בתוס' שלא בדברי רש"י בחולין, דלפ"ו הא שפיר

תד"ה אכפ"י. וא"מ והא צפ"ל כל הנכר אמר כל מ"ע שמתן שכרה בצדה אין ב"ד שלמטה מזההין עליה וגבי נדקה כ' וכו' כי נגלה הדבר הזה יברכך וכו', ונקל"ח (ר"ז סק"ג) חירך הקור' עפ"י"ד הכ"מ דאיכא שיעבוד לנדקה, לכן לא בתורת כפי' על המנחה אלא בתורת גביית ממון. וחזינן מזה דשיטת התוס' כהר"ן המובא שם בתחילת דבריו דס"ל דליכא שיעבוד. מיהו לכא"ו צ"ב דבקל"ח שם כתב דמסבירה ל"ל דאיכא שיעבוד כמו בפד"ה"ב ובעולת יולדת דהדיא מבואר בגמ' דאיכא שיעבודא, וא"כ לפי שיטת התוס' צ"ב מאי שזא הנך ממנחת נדקה דג"כ ילפינן מקרא דחייב ליתן ממנו.

והנראה זוהו דשפיר יש לחלק בין הנך לנדקה, דהנה בפד"ה"ב מלאנו בזהדיא בכ"מ דספיקא לקולא, ובע"כ דמנחת ליתן לכהן אח שלו, דדינו כדן כל מתנות כהונה זוהו חלק הכהנים שיש לשבט ממון אלא ישראל חלק עבודתם, עכ"פ כל חיוצי מתנות כהונה הם זכויות ממוניות של השבט, וממילא מובן דגם הנכסים משועבדים לזה. וכן י"ל בקרבנות דיש חיוב לגבוה, דגם זוהו יש רשות של ממון גבוה וזכות אכילת מוצא דשייך ע"ז תביעה דהתורה וזתה להקדש בקרבן ואין זה מנחת הגביר בעלמא, משא"כ בנדקה דלא מצינו שום זכות תביעת ממון לעני שיהי' לו זכות לטבוע נדקה, דאין לו שום ממון אלא העשיר, דכל זה ענין מנחת גביר לנשות נדקה, ובכלל אין זה ענין ממון דאם יאכילו מהפקר ג"כ מקיים המנחה, ומי שמספק לתזירו להאכילו ולקטוחו, זו המנחה, ואם אין לו אלא משלו א"כ צריך להוציא ממון לזה כמו כל מנחה, כחפילין וכאחרים וכיו"ב, דהמנחה אינה בממון, אלא דחייב גם להוציא ממון כדי לקיימה, משא"כ הנך דוה עיקר החיוב ליתן לכהן ממון של ה' סלעים וליתן להקדש לאכילת מוצא קרבנות חובה. ודוק היטב.

בגדר מ"ע שמתן שכרה בצדה

א) התוס' הקשו אין כופין על הנדקה הא הוה מ"ע שמתן שכרה בצדה ותירצו כמה תירוץ. ובמנ"מ (מע"ט) כ' ולוי דברי רבותינו הראשונים שכולם תפסו במושג דנדקה הו"ל מ"ע שמתן שכרה בצדה איני מביין וכו', גם נראה כיון דמנחת נדקה יש כמה מקראות כמו שהביא הר"מ והרה"מ וחי אחיך וגו' ולא נזכר שם מתן שכר, לא דמי לכבוד אב ואם דשם כ"פ דנכתב כבוד אב ואם נזכר המתן שכר, אבל כאן נזכר המנחה כ"פ בלא מת"ש בצדה, ופ"א נזכר, אין זה מ"ע שמתשכ"ל. עכ"ל. אמנם ע' ברש"י (חולין ק"י ע"ב) שביאר זוה"ל, לכן פירש מתן שכרה לומר אם לא תקיימה זהו עונשו שלא